

Talo lapsia varten

Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa

Elina Stenvall ja Ullamaija Seppälä

Pääkaupunkiseudun sosiaalialan
osaamiskeskus SOCCA

Heikki Waris -instituutti

Työpapereita 2008:1

HEIKKI WARIS
-INSTITUUTTI

Helsingin kaupungin sosiaalivirasto

Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn ja
Heikki Waris -instituutin työpapereita 2008:1

www.socca.fi/julkaisut

Toimitustyö: Anne Luhtalampi

Kannen kuva: Helsingin kaupungin kuvapankki, Pertti Nisonen

Kansi: Riitta Ropo

Ulkoasu: Elina Stenvall

Sisällys

1 Johdanto	3
2 Lapsen osallisuus	4
3 Osallisuudesta tutkimuksen toteutukseen	8
4 Osallisuuden määritelmät	10
5 Suhtautuminen lapsen osallisuuteen	19
6 Lapsen osallisuuden lisääminen	26
7 Lapsen vaikutusmahdollisuudet	31
8 Johtopäätökset	37
Lähteet	42
Liitteet	46

1 Johdanto

Osallisuus on noussut voimakkaasti esiin viimeaikaisissa keskusteluissa sekä päivähoidossa että yhteiskunnassa yleisemmin. Keskusteluissa kiinnittää huomiota se, että osallisuus liitetään niissä olennaisella tavalla hyvinvointiin. Hyvinvointi toteutuu vain, jos ihmisellä on mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä ja kokea se näin mielekkääksi. (Esim. Mokka & Neuvonen 2006.) Myös lapsen osallisuutta on ryhdytty korostamaan niin yhteiskunnallisessa toiminnassa kuin lapsi- ja oppimistutkimuksessakin (Satka & Moilanen 2004; Karila, Alasuutari, Hännikäinen, Nummenmaa & Rasku-Puttonen 2006, 8–9; Karlsson 2003). Käytännössä osallisuuden perusteet luodaan lasten lähiverkostoissa, kuten päivähoidossa, koulussa ja kotona.

Päivähoidon, ja päivähoidossa toteutuvan osallisuuden, lähtökohdat perustuvat päivähoitolakiin, YK:n lapsen oikeuksien julistukseen sekä toimipaikkojen omiin varhaiskasvatussuunnitelmiin ja toimintasuunnitelmiin. Varsinkin YK:n lapsen oikeuksien julistuksessa korostetaan lapsen osallisuutta, joka ymmärretään lapsen oikeudeksi olla päättämässä häntä koskevista asioista (ks. esim. Eskelinen & Kinnunen 2000, 14 tai Vilèn, Vihunen, Vartiainen, Sivèn, Neuvonen & Kurvinen 2006, 195). Osallisuus kiinnittyy siis päivähoidon käytäntöjä määritteleviin sopimuksiin ja sen juuret ovat lapsikeskeisessä ja -lähtöisessä ajattelussa.

Laajasti ymmärrettynä osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista, ja siihen liittyy aina vastavuoroisuus (Oranen 2007, 5; Kalliomaa 2005, 5). Samalla sitä voidaan pitää demokraattisen yhteiskunnan perusarvona (esim. Halttunen-Sommardahl 2006, 4). Lapsen tiedon ja kulttuurin korostaminen ei kuitenkaan saa peittää alleen aikuisen osaamista (Karlsson 2003, 33), vaan aikuisilta vaaditaan ”korvien suurentamista ja silmien terävöittämistä, yhteistä pohdintaa ja uskallusta heittäytyä”, kuten Liisa Karlsson ja Tuula Stenius (2005, 9) asian ilmaisevat. Osallisuus pyrkii siis luomaan demokraattisen ja muita kuuntelevan toimintakulttuurin, jossa ei missään tapauksessa ole kyse vapaan kasvatuksen henkiin herättämisestä tai aikuisuudesta luopumisesta (Kinos 2001, 33).

Päiväkotien toimintakulttuurin kannalta on keskeistä tarkastella aikuisten ja lasten maailmojen yhteensovittamista, yhteistoimintaa ja sitä, miten ne kohtaavat toisensa (Kinos 2001, 33). Voidaan myös sivuuttaa joko – tai -asettelu aikuis- ja lapsikeskeisen toiminnan välillä ja puhua sekä – että -vaihtoehdosta, jossa aikuinen ja lapsi ovat molemmat läsnä (Karlsson 2000, 53). Osallisuus saate-

taankin ymmärtää lapsilähtöisen ajattelun uudeksi nimeksi, mutta osallisuus korostaa lapsen sijasta yhteisöllisyyttä (Hännikäinen & Rasku-Puttonen 2006, 13–14; Karlsson 2000, 14). Siinä ei nosteta aikuista tai lasta keskiöön, vaan he ovat tasavertaisina toimijoina päivähoitossa. Yksinkertaistaen voidaan ajatella, että osallisuus muodostuu aikuislähtöisestä ajattelusta yhdistettynä lapsilähtöisyyteen.

Tässä tutkimuksessa halutaan päästä selville siitä, miltä osallisuus näyttää pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Työssä tutkitaan, *miten päiväkodit määrittävät osallisuuden ja miten ne siihen suhtautuvat*. Samalla tutkitaan *lasten vaikutusmahdollisuuksia sekä osallisuuden lisäämisen edellytyksiä*.

2 Lapsen osallisuus

Osallisuuden kannalta merkittävää on yksilön kokemus yhteisöön kuulumisesta ja siihen vaikuttamisesta (Ikonen 2006, 158). Osallisuus merkitsee lapsille asteittain mukaan tulemistakin aikuisten rakentamaan maailmaan ja sen asettamiin vaatimuksiin. ”Osallisuuden polku” alkaa lasten omasta vertaiskulttuurista (Kronqvist 2006, 181), jossa lasten ideat ja mielipiteet otetaan huomioon tasavertaisina aikuisten ajatusten kanssa. Vertaiskulttuurissa lapset myös opettavat toinen toistaan ja oppivat samalla toimimaan yhdessä. Osallisuuteen perustuva toiminta kasvatusyhteisössä merkitsee muutoksia myös opettajan ja lasten rooleihin. (Karila ym. 2006, 8–9.)

Oppiminen vertaiskulttuurissa on silti vain yksi osallisuuden ilmenemismuoto. Eikä lasten osallisuus tarkoita vain sitä, että lasten täytyisi olla aktiivisia. Aktiivinen ja omaehtoinen mukanaolo on myös eri asia kuin aktiivinen osallistuminen (Halttunen-Sommardahl 2006,4). Liisa Karlsson (2000, 8) on mieltänyt osallisuuden yksilössä olevaksi tunteeksi. Tunne vain konkretisoituu osallistumalla (mts. 8). Vaikka osallisuuden konkreettinen ilmenemismuoto jäisi puuttumaan, voi lapsi siitä huolimatta tuntea olevansa osallinen. Samoin osallistumisesta kieltäytyminen voi olla yksi osallisuuden muoto (Oranen 2007, 5–6). Riitta Vornanen (2001, 37) korostaa, että lapsilla pitää olla mahdollisuus osallistua, mutta samalla pitää olla oikeus myös olla osallistumatta. Osallisuus voi olla vain kuulumista ryhmään, pelkkä tunne siitä, että on osa jotain joukkoa. Näitä määritelmiä yhdistää näkemys osallisuudesta laajemmassa merkityksessä: Osallisuus on muutakin kuin aktiivista tekemistä,

mutta silti lasta ei jätetä oman onnensa nojaan. Lasten ideoita kuunnellaan, mutta tarvittaessa lapsille myös keksitään tekemistä ja toimintaa.

Aktiivisuuden ja mukanaolon lisäksi osallisuuteen liittyy vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä. Vuorovaikutus aikuisten ja lasten välillä ja sitä kautta luotu osallisuus muuttavat osallisuuden käsitettä. Lasten osallisuus osallistaa myös aikuiset esimerkiksi päivähoitossa, jossa yhteisöllisyyden kehittäminen saattaa olla haaste. Yhteisöllisyyden tavoitteena on edistää vuorovaikutusta ja luoda osallistumisen mahdollisuuksia. (Vornanen 2001, 36.) Näin vuorovaikutuksella ja yhteisöllisyydellä syvennetään osallisuutta. Siinä missä aktiivisuus ja mukanaolo korostavat lasten osallisuutta, ottaa yhteisöllisyys mukaan myös aikuisten näkökulmat. Näitä mahdollisuuksia luodaan sellaisin konkreettisin työmenetelmin ja käytännöin, jotka lisäävät lasten ja aikuisten vuorovaikutusta.

Aktiivisuuden, vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden kautta päiväkotien toiminnasta saadaan esille osallisuuden mahdollisuusrakenne (Kiili 2007), jossa osallisuutta mahdollistavia käytäntöjä ja tapoja rakennetaan päiväkodin rakenteiden sisälle ja jonka avulla päiväkotien toimintakulttuuria voidaan muokata. Päiväkodin mahdollisuusrakenteessa voidaan nähdä, Anthony Giddensia (1984, 16) mukaillen, viitteitä koko yhteiskunnan rakenteista. Rakenteet, normit ja säännöt sanelevat tietyt tavat toimia, ja niillä on vaikutusta vallanjakoon ja sitä kautta osallisuuteen. Yhteiskunnassa vaikuttavat rakenteet, normit ja säännöt heijastuvat myös päiväkotien toimintakulttuuriin. Samasta asiasta ovat puhuneet myös Mirja Satka ja Johanna Moilanen (2004) pohtiessaan yhteiskunnan rakenteiden kautta ilmenevää lapsen asemaa yhteiskunnassa. Lapset eivät yhteiskunnan tasollakaan ole aktiivisia toimijoita vaan passiivisia aikuisten toiminnan kohteita, ja sama asia on havaittavissa pienemässä mittakaavassa myös esimerkiksi päivähoitossa. Lasten osallisuus instituutioissa on aina siis osittain myös valtakysymys, sillä aikuisten ja lasten väliset suhteet muokkaantuvat tietyn rakenteen mukaan (Kiili 2007, 119). Vallankäytössä on usein kyse symbolisesta vallasta, jossa jollain taholla, tässä tapauksessa päiväkodin henkilöstöllä, on valta luoda ja hajottaa ryhmiä sekä viime kädessä määrätä toiminnan suunta (Bourdieu 1984, ks. Kiili 2007, 120). Valtarakenteet ohjaavat myös osallisuuteen suhtautumista ja päiväkodin käytäntöjä. Näitä rakenteita muuttamalla osallisuutta ja osallistumisen mahdollisuuksia voidaan parantaa.

Valtarakenteisiin liittyvät aina myös vallitsevat arvot ja asenteet, ja osallisuus muotoutuu usein erilaiseksi vallitsevien asenteiden mukaan. Lasten kanssa työskenneltäessä voi olla vaikeaa päästä eroon niistä arvoista ja asenteista, joita on omaksuttu ympäröivästä kulttuurista. Käytännössä saattaa olla vaikeaa opetella ja kehittää työmenetelmiä, joita ei ole aiemmin käytetty. (Kiili 1998, 9.) Vaikka ammattilaiset jo parinkymmenen vuoden ajan ovat halunneet löytää uusia tapoja olla yhdes-

sä lasten kanssa, on osallisuutta tukevia toimintatapoja edelleen vähän. Osittain tämä johtuu siitä, että ammatilähtöisellä toimintakulttuurilla on vuosituhantiset perinteet. (Karlsson 2003, 34.) Toisaalta vasta vähitellen on ryhdytty pohtimaan, miten huomioida lapselle ominaisia tapoja tuottaa tietoa, oppia ja luoda uutta sekä sitä, miten lapset voidaan ottaa aidosti ja aktiivisesti mukaan toimintaan (Karlsson 2003, 28). Karlsson toteaa tutkimuksessaan, että osallisuutta voidaan lisätä, jos ammattilaisten lapsikäsitys muuttuu.

Anu Pekki ja Tuula Tamminen (2002, 16) puolestaan kartoittivat tutkimuksessaan sitä, miten kuntien eri sektoreiden työntekijöiden mielestä lasten perustarpeet otetaan huomioon. Pekki ja Tamminen huomasivat, että päivähoitossa parhaiten huomioitiin lasten fyysinen turvallisuus sekä leikin ja iänmukaisten rajojen tarve. Heikoimmin toteutuivat lasten yksilölliset tarpeet ja vaikutusmahdollisuudet. Samoilla linjoilla on myös Rinna Ikola-Norrbacka (2004, 138), jonka tutkimuksessa päiväkodinjohtajat kokivat yhdeksi tärkeäksi kehityskohteeksi juuri lasten yksilöllisyyden paremman huomioimisen. Näissä tutkimuksissa osallisuus yhdistetään vaikuttamiseen ja yksilöllisyyteen, mutta niistä jää puuttumaan osallisuuden yhteisöllisyys eikä niissä mainita osallisuutta käsitteenä erikseen vaan usein puhutaan osallistumisesta tai asioihin vaikuttamisesta. Yksilöllisyys ei kuitenkaan tarkoita pelkästään yksittäisen lapsen jatkuvaa kuuntelua ja huomioimista, vaan yksilöllisyyttä voidaan toteuttaa myös rakentamalla toimintakulttuuria, jossa lasten mielipiteet tulevat kuulluiksi.

Toimintakulttuuri muotoutuu yhteisössä sen kaikkien jäsenten kesken. Päiväkodissa sekä aikuiset että lapset käyttävät erilaisia toimintastrategioita (Lehtinen 2000). Aikuisilla strategiat näkyvät usein erilaisina pedagogiikkoina. Anna-Maija Puroila (2003, 15) on jakanut päivähoitossa työskentelevien ammattilaisten toiminnan kolmeen pedagogiikkaan. Näitä ovat toimintatuokioita painottava pedagogiikka, yksilöllistä oppimista painottava pedagogiikka ja vapaan leikin merkitystä painottava pedagogiikka. Toimintatuokioita painottavassa pedagogiikassa lapsi nähdään toiminnan kohteena ja hänen oppimisensa on riippuvainen opetuksesta. Yksilöllisen oppimisen pedagogiikassa taas lapsen katsotaan oppivan itsenäisesti aikuisen avulla, ja vapaata leikkiä painottavassa pedagogiikassa lapsi oppii kokonaan itsenäisesti, ilman aikuisen ohjausta. (Puroila 2003, 170–171.) Vaikka osallisuus toteutuu Puroilan mielestä parhaiten vapaata leikkiä korostavassa pedagogiikassa, ei mikään pedagogiikka sulje osallisuutta pois.

Jokin ulkopuolinen toimintamalli tai pedagogiikka ei siis ole osallisuuden toteutumisen esteenä, vaan useimmiten kysymys on ilmiöstä, jota Liisa Karlsson ja Tuula Stenius (2005, 8) kutsuvat aikuisten *käsityslukoksi*. Käsityslukko vaikuttaa aikuisten käyttäytymiseen tai suhtautumiseen, ja se

on ensin avattava, jotta osallistava toiminta ylipäänsä on mahdollista. Käsityslukossa aikuinen ei huomaa lapsen ideoiden ja ajatusten mahdollisuutta toteutua vaan kokee tietävänsä itse parhaiten, mitä lapset haluavat ja miten heidän kanssaan tulee toimia. Käsityslukko ei ole vain päiväkodin henkilökunnan suhtautumisen esteenä, vaan myös vanhempien suhtautumisessa voi olla kyse käsityslukosta. Tällöin vanhempien ja henkilökunnan vuorovaikutuksesta tulee lapsen osallisuuden kannalta merkittävää.

Vanhemmat ja perhe otetaan nykyisin entistä paremmin huomioon lasten päivähoitoa suunniteltaessa, ja päivähoitoon on yleisesti juurtunut vanhempien ja päivähoiton henkilöstön välinen kasvatuskumppanuus. Henkilökunnan ja vanhempien välinen vuorovaikutus voi kuitenkin jäsentyä uudella tavalla, jos yhteistyötä katsotaan lapsen näkökulmasta (Korhonen 2006, 68). Tällöin myös lapsi otetaan mukaan keskusteluun ja hänelle annetaan mahdollisuus kertoa toiveistaan, eikä vain perheen osana vaan yksilönä. Lapsuuteen ei perinteisesti ole katsottu kuuluvan vastuullisuus, kyvykkyys tai osallisuus (Morrow 1994, 132), vaan näiden asioiden on ajateltu konkretisoituvan vasta aikuisena. Tästä huolimatta lapsille voi antaa mahdollisuuden kertoa mielipiteensä. Lapsen mahdollisuus päättää ei tarkoita, että lapsi jätettäisiin yksin päättämään asioistaan. Juuri se, että aikuinen kuulee lapsen ajatukset mutta samalla ottaa huomioon ne näkökohdat, jotka aikuisen tuleekin huomioida, antaa lapselle parhaat kokemukset (Pekki & Tamminen 2002, 20) ja tukee näin myös osallisuutta.

Kaiken kaikkiaan lapsen osallisuutta on sivuttu monissa eri tutkimuksissa. Sitä on lähestytty hieman eri näkökulmista, mutta tutkimuksia yhdistää ajatus siitä, että osallisuus on yhteisöllistä. Vaikka osallisuuden käsite päivähoitossa ja suurimmassa osassa tutkimuksia nojaakin edelleen aikuis- tai lapsikeskeiseen keskusteluun, tuodaan tutkimuksissa samalla esille joitain uusia näkökulmia ja toimintamalleja. Yhtenä esimerkkinä uudesta näkökulmasta voidaan pitää ajatusta siitä, että yhteisöllisyys ja arjen yhteiset merkitykset tekevät yhteisön, esimerkiksi päiväkodin, merkitykselliseksi osallisuutta tukeväksi paikaksi yhteiskunnassa. Tästä syystä on tärkeää määritellä osallisuus kaikille yhteisellä tavalla.

Aikuis- tai lapsikeskeisen ajattelun rinnalle ovat aiempien tutkimusten valossa nousseet siis myös yhteisöllisyys, ryhmään kuuluminen, vuorovaikutus ja lapsen kuuleminen. Yhdistävänä tekijänä näissä tutkimuksissa on osallisuuden näkeminen osana koko yhteiskuntaa. Lasten osallisuus näytetään monella tavalla mutta kiinnittyy silti koko yhteiskuntaan eikä vain lasten lähiverkostoihin. Yhtäläisyyksistä huolimatta osassa näistäkin tutkimuksista osallisuus määritellään aktiivisemmaksi kuin toisissa. Siinä missä osallisuus osalle kirjoittajista tarkoittaa aktiivista osallistumista, toiset

näkevät sen mukanaolona tai tunteena. Osallisuudesta puhutaan joko osallistumisena, osallistavana toimintana tai osallisuutena. Osassa tutkimuksista nämä ovat toistensa synonyymeja, ja osassa ne nähdään selkeästi eri asioina.

Tässä työssä käytetään osallisuus-käsitettä, sillä se pitää sisällään sekä aktiivisen osallistumisen että ulkoapäin tulevan osallistamisen. Työssä tarkastellaan lapsen osallisuuden ilmentymistä pääkaupunkiseudun kuntien päivähoitossa. Osallisuuden ilmentymistä selvitetään seuraavien kysymysten avulla: *Miten lapsen osallisuus käsitteenä määritellään? Miten siihen suhtaudutaan? Millaisin keinoin lapsen osallisuutta päiväkodeissa toteutetaan? Mitkä ovat lasten vaikutusmahdollisuudet? Miten osallisuutta voitaisiin lisätä?*

3 Osallisuudesta tutkimuksen toteutukseen

Tutkimus toteutettiin lähettämällä sähköisesti kysely pääkaupunkiseudun kunnallisille päiväkodeille. Osa lomakkeista lähti päiväkodin sähköpostiosoitteella ja osa päiväkodin johtajan henkilökohtaisella osoitteella. Lähetystapa riippui siitä, mitä osoitteita kuntien päiväkoteja koskevilla internetsivuilla oli mainittu. Tutkimukseen osallistuneet päiväkodit valittiin systemaattisella otannalla kaikista kunnan päiväkodeista. Otokseen poimittiin päiväkoteja kaikkiaan 170. Koska osalla päiväkodinjohtajista oli johdettavanaan useampi päiväkotia, pyydettiin heitä vastaamaan vain yhtä johtamaansa päiväkotia koskeviin kysymyksiin. Tämän vuoksi lomakkeita lähetettiin kaikkiaan 163 kappaletta: Helsinkiin lähti 68 lomaketta, Vantaalle 47, Espooseen 43 ja Kauniaisiin 5 lomaketta.

Vastauksia saatiin 37 prosentilta päiväkodeista eli lukumääräisesti 61. Kuntien vastausprosentit heittelivät paljon. Suhteellisesti vähiten vastauksia tuli Vantaalta, jossa ainoastaan 8 vastaajaa 47:stä vastasi kyselyyn. Suhteellisesti eniten vastauksia puolestaan saatiin Espoosta, jossa 43:stä vastasi 26. Vastausmäärä on kaiken kaikkiaan pieni ja aiheuttaa rajoituksia analyysin tekemiselle sekä tulosten yleistettävyydelle. Vastanneiden määrää vähensi varmasti tutkimuksen ajankohta, loppukevät ja alkukesä, joka on päiväkodeissa kiireistä aikaa. Myös osallisuus-käsite aiheutti hämmennystä. Haastavaksi koettiin erityisesti lomakkeen alkupään kysymys, jossa vastaajan piti itse määrittellä, mitä osallisuudella ymmärtää. Osallisuutta ei haluttu tutkimuksessa määrittellä etukäteen, sillä yksi tarkoitus oli juuri selvittää, miten päivähoiton ammattilaiset käsitteen määrittelevät ja millaisia ajatuksia se heissä herättää.

Vähäisen vastausaktiivisuuden vuoksi vertailu eri kuntien välillä ei ole mahdollista, vaan kuntien vastauksia on käsitelty pääasiassa yhtenä kokonaisuutena. On kuitenkin syytä huomioida, että vastauksissa painottuvat Espoon ja Helsingin päiväkotien henkilöstön näkemykset eikä niitä voi yleistää kattamaan koko pääkaupunkiseudun päiväkoteja. Puutteista huolimatta tutkimuksen avulla päästään tarkastelemaan osallisuus-käsitteen eri puolia päiväkodeissa.

Vastaajissa oli eniten lastentarhanopettajia (70 %), seuraavaksi eniten oli yksikön johtajia (25 %) ja hallinnollisia johtajia oli puolestaan vähiten (5 %). Tämä jakauma on odotettu, sillä saatekirjeessä toivottiin vastaajan olevan ensisijaisesti joko lapsiryhmässä toimiva johtaja tai lastentarhanopettaja.

Päiväkodin kokoa kysyttiin lapsimäärän mukaan ja vastausten perusteella päiväkodit jaettiin ensin neljään osaan: alle 30 paikkaa, 31–60, 61–90 ja yli 90 paikkaa, jotka lopuksi yhdistettiin kahdeksi luokaksi, isoiksi (yli 60 paikkaa) ja pieniksi (alle 60 paikkaa) päiväkodeiksi.¹ Päiväkodeista isoja oli 52 prosenttia ja pieniä 48 prosenttia.

Vastanneiden työssööluvuodet jakautuivat yhtä tasaisesti. Alle 5 vuotta työskennelleitä oli 20 prosenttia samoin kuin yli 20 vuotta työskennelleitä. 5–10 ja 11–20 vuotta työskennelleitä oli myös yhtä paljon eli 30 prosenttia molemmissa ryhmissä.

Lomake koostui sekä valmiista strukturoidusta kysymyspatteristosta että avoimista kysymyksistä (ks. liite 1), ja sitä analysoitiin sekä laadullisin että määrällisin menetelmin. Vastausten vähäisen määrän vuoksi menetelmät kuitenkin painoutuivat laadullisiin menetelmiin, joita tukemaan käytettiin tilastollisia menetelmiä. Vastausprosentin jääminen pieneksi vaikeutti tilastollisen analyysin tekoa, ja niinpä useassa kohdassa on tyydytty prosenttien sijasta frekvenssijakaumien esittämiseen. Suorista jakaumista ei voi tehdä pitkälle vietyä tilastollista päättelyä, mutta ne antavat hyvän yleiskuvan siitä, millaisia näkemyksiä vastaajilla oli lapsen osallisuudesta.

Sekä monivalinta- että avovastauksista etsittiin niitä elementtejä, joilla vastaajat määrittivät osallisuutta ja erittelivät suhtautumistaan. Osallisuutta tarkasteltiin vastauksien pohjalta myös siitä näkökulmasta, millaiset mahdollisuudet lapsilla on vaikuttaa päivähoidossa. Analyysimenetelmänä oli sisällön erittely, jossa käytettiin teemoittelua. Teemojen tarkoitus on antaa kuva vastausten sisällös-

¹ Jaottelussa on käytetty pohjana KVTES:n mukaista jaottelua, jota käytetään päivähoitohenkilökunnan palkkauksen määrittelyssä.

tä, ei niinkään yksittäisistä ilmaisuista (Moilanen & Räihä 2001, 53). Tarkoituksena on Pentti Moilasta ja Pekka Räihää (2001, 53) mukailleen löytää myös rivien välistä pilkottavat asiat ja näin muodostaa kokonainen kuva osallisuuden ymmärtämisestä tutkimukseen osallistuneen päivähoiton henkilökunnan keskuudessa. Vaikutusmahdollisuuksia tarkasteltaessa analyysi perustuu tilastollisiin jakaumiin, joita tukemaan käytetään niihin liittyviä avovastauksia. Tässä osassa analyysi on pääsääntöisesti kuvailevaa, ja sen tarkoitus on tuoda esiin vaikutusmahdollisuuksien eri puolia.

4 Osallisuuden määritelmät

Osallisuuden määrittely oli vastauksissa moninaista eikä yhteisiä jaettuja merkityksiä ollut. Osa vastaajista määritteli osallisuuden aikuisista käsin, osa taas nosti käytännöissään esille lapsen aseman päiväkodin arjessa. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset ovat varsin homogeeninen joukko vastatessaan mielipiteitä ja asenteita koskeviin kysymyksiin, mutta osallisuuden määrittelyssä rivit hajosivat. Analyysissä tarkastellaan sitä, miten vastauksissa määritellään osallisuutta, miten se nykyisin päiväkodeissa toteutuu ja mitä hyviä käytäntöjä osallisuuteen liitetään. Lisäksi tarkastellaan sitä, miten osallisuus käsitteenä ilmenee, sekä haetaan osallisuutta määrittäviä tekijöitä. Jokaisen lomakkeen vastaukset on luokiteltu ryhmiin sen perusteella, miten osallisuus vastauksissa määritellään. Näin syntyneille kolmelle ryhmälle on jokaiselle annettu omat teemat. Osallisuus määritellään teemojen avulla seuraavasti:

- osallisuus lapsen arjessa
- osallisuus aikuisen työvälineenä
- osallisuus ryhmätoimintana.

Osallisuus lapsen arjessa -teemassa osallisuus ilmenee arkiaskareina, ideoiden kehittelynä tai projekteina. Lapsi nähdään toimijana päiväkodin arjessa. Osallisuus työvälineenä puolestaan ilmentää osallisuuden aikuislähtöistä puolta, jossa korostuu aikuisten toiminta suhteessa lapseen esimerkiksi haastattelujen tai keskustelujen muodossa. Osallisuus ryhmätoimintana -teemassa osallisuus taas nähdään yhdessä toimimisen kautta. Tässä määrittelytavassa osallisuus ilmenee sadutuksena, vuorovaikutuksena ja yhteistoiminnallisuutena, jotka kaikki kumpuavat päiväkodin yhteisistä jaetuista käytännöistä.

Ensimmäiseksi tarkastellaan *osallisuutta lapsen arjessa*, jossa osallisuutta määritellään nimenomaan lapsen näkökulmasta. Tämä oli päivähoitohenkilöstön keskuudessa toiseksi yleisin tapa määrittellä osallisuutta. 16 vastaajaa 61:stä (10 isoa ja 6 pientä päiväkotia) määritteli osallisuuden lapsen arjen kautta. Näissä vastauksissa lapsi nähdään toimijana ja lapsen ideoita arvostetaan. Lapsen katsotaan olevan tärkeä osa päiväkodin arkea, ei pelkästään toiminnan kohde. Määrittelytavat tämän ryhmän sisällä kuitenkin vaihtelivat. Osa piti osallisuutta lasten ideoiden kuunteluna, osa laajensi käsitettä myös muuhun päiväkodin toimintaan. Laajemmin määriteltynä osallisuutta on myös se, että lasten annetaan itse toteuttaa projekteja ja he saavat osallistua arkiaskareisiin:

Lapsen jostain ideasta lähtevä toiminta tai projekti.

Lapsi on jokapäiväisessä toiminnassa toimija, ideoija ja toteuttaja.

Lapset saavat olla mukana erilaisissa tehtävissä, he saavat leipoa, siivota ja tehdä koristuksia.

Osallisuudessa on lapsen arjen kautta määriteltynä kyse lapsen arjen jäsentymisestä nimenomaan lapsen näkökulmasta. Vaikka aikuinen on aina mukana päiväkodin toiminnassa, lapsi saa mahdollisuuden omaehtoiselle tekemiselle, ja näin hänen osallisuutensa arkielämässä paranee. Samoin lapsen ideasta lähtevä projekti tai toiminta korostaa arkea; ideat ovat arkipäivää, ja niitä käytetään suunnittelun ja toteutuksen välineinä. Lapsi on jokapäiväisessä toiminnassa toimijana mukana, ja osallisuutta luodaan pienillä arkisilla ja kodinomaisilla asioilla, kuten leipomisella tai siivoamisella. Nämä askareet tukevat lapsen kehitystä ja kasvua ja samalla luovat osallisuuden kulttuuria. Osallisuuden kulttuurin kannalta olennaista on myös lapsen arvostus ja kunnioitus. Aito arvostus ja kunnioitus antaa lapsille ja aikuisille mahdollisuuden parempaan yhteistyöhön pienissäkin päivittäisissä asioissa. Lapsen arvostus ja kunnioitus mahdollistaa osallisuuden toteutumisen tai ainakin luo sille hyvän pohjan:

Kyse on lapsen arvostuksesta ja kunnioittamisesta. Siitä, että lasta kuullaan ja mielipiteisiinsä ja ajatuksiinsa suhtaudutaan vakavasti ja mielenkiinnolla ja se näkyy vahvasti myös toiminnassa. Ajatuksia kirjataan, toimintaa dokumentoidaan, lapsi saa toimia itselleen ominaisella tavalla.

Tässä mainitun toiminnan dokumentoinnin avulla lapsilla on mahdollisuus syventää kiinnostuksensa kohteita ja aikuisilla kehittää omaa työtään. Dokumentointi tekee osallisuuden näkyväksi ja auttaa aikuisia kehittämään osallisuutta tukevaa toimintakulttuuria. Dokumentointia varten on osassa päiväkoteja mietitty erilaisia toimintatapoja, kuten sadutusta tai käsitekarttoja, joiden avulla dokumentoinnista on tullut helpompaa. Lasten mahdollisuus toimia itselleen ominaisella tavalla mahdollistaa kokemuksen osallisuudesta. Tämä perustuu sille, ettei aikuisen tarvitse aina opettaa lasta, vaan lapsi oppii myös oman tekemisensä kautta.

Arjen kautta määrittyvässä osallisuudessa lapset ovat siis toimijoita, joiden arki päivähoidossa rakentuu heidän oman toimintansa ympärille, ja he saavat toimia itselleen ominaisella tavalla. Vastajat eivät kuitenkaan määritelleet osallisuutta yhdenmukaisesti vaan vastauksissa näkyi erilaisia painotuksia. Osaltaan tähän vaikuttaa päiväkodin koko. On helpompaa antaa pienen ryhmän lasten osallistua arkiaskareisiin, esimerkiksi siivoamiseen tai leipomiseen, kuin ison ryhmän. Pientä ryhmää on myös helpompaa seurata ja sen toimintaa dokumentoida.

Suuri vaikutus vastausten eroihin oli myös toimintakulttuurilla ja aikuisten asenteella. Lasten arjen järjestyminen osallisuutta tukeväksi vaatii aikuisilta siihen kannustavaa asennetta ja yhteistä tulkintaa arjen merkityksestä ja osallisuudesta. Yhteiskunnassa vallitsevat kulttuuriset mallit (Satka & Moilanen 2004, 138) vaikuttavat myös päiväkodin toimintakulttuuriin ja luovat osallisuudelle oman painolastinsa. Omaa työtä peilataan ympäröivästä kulttuurista nouseviin malleihin ja työhön liitetään elementtejä ympäröivästä kulttuurista. Kulttuurin myötä myös arvot ja asenteet vahvistuvat tai heikentyvät suhteessa lapsen osallisuuteen. Kulttuuri ja yhteisöllisyys myös määrittävät sen, mikä on päivähoidossa hyväksyttävää osallisuutta ja mikä ei. Voidaan ajatella, että lapsen ottaminen mukaan arkiaskareisiin on kulttuurisesti hyväksyttävää, ja sitä pidetään hyvänä keinona opettaa lapsia. Samalla se antaa keinoja tukea osallisuutta.

Osallisuutta tukevista keinoista huolimatta arjen kautta määritelty osallisuus keskittyy kuitenkin usein lapsen arjen järjestämiseen ja sulkee ulkopuolelle arjen yläpuolella olevat asiat, kuten suunnittelun. Vaikka arki määriteltiin osassa vastauksia kodinomaisiksi ja pieniksi asioiksi, osalle arki tarkoittaa suurempia asioita, kuten juuri toimintasuunnitelman tekoa:

Aina toimintakauden alussa tutustutaan lapsiin ja vasta sitten tehdään toimintasuunnitelma.

Toimintaa suunnitellaan usein kuitenkin ilman lapsia jo ennen uuden toimintakauden alkua. Jos toimintasuunnitelma tehdään vasta lapsiryhmään tutustumisen jälkeen, jäsentyy lasten arki eri tavalla, kuin silloin kun lapsiin tutustutaan ennen suunnittelua. Tutustuessaan ensin lapsiin aikuinen saa itselleen lisää voimavaroja luoda lapset huomioivaa toimintakulttuuria ja lapset voivat vaikuttaa toiminnan suunnitteluun. Näin arjen kautta määritelty osallisuus nousi uudelle tasolle ja saisi kokonaan uusia ulottuvuuksia.

Arjen kautta määritelty osallisuus ei vastauksissa kuitenkaan siis yleensä noussut uudelle tasolle. Arjen kautta määritelty osallisuus ei saanut osakseen ehtoja, vaan vastaajat katsoivat osallisuuden

toteutuvan riippumatta olosuhteista, lapsista tai päiväkodin henkilökunnasta. Vastaajat näkivät osallisuuden usein osallistumisena ja aktiivisena tekemisena, jolloin sulkeutuvat pois ne osallisuuden muodot, joissa osallisuus on muutakin kuin aktiivista osallistumista. Iällä ei kuitenkaan näytä olevan merkitystä osallisuuden toteutumisessa, vaan lapsista puhuttiin lapsina, ei isoina tai pieninä lapsina. Se, mikä konkreettisimmin erottaa vastaukset esimerkiksi osallisuutta ryhmätoimintana tarkastelevan ryhmän vastauksista, on juuri osallisuuden jääminen, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, arjen tasolle.

Toiseksi osallisuus voidaan määritellä *työväliseksi*. Tällöin osallisuus on osa aikuisen työtä ja aikuinen toimii joko osallisuutta tukevasti tai sitä heikentävästi. Tämä määrittelytapa oli kaikkein yleisin: 30 vastaajaa 61:stä (15 isoa ja 15 pientä päiväkotia) määritteli osallisuuden työväliseksi. Osallisuus työvälisenä korostaa aikuisen ja lapsen välistä eroa sen sijaan, että se antaisi lapselle mahdollisuuden nousta aikuisen kanssa samalle tasolle. Tässäkin ryhmässä lapsen osallisuus määriteltiin monella tavalla. Osallisuus voi tarkoittaa sitä, että lasta kuunnellaan, lapselle annetaan mahdollisuus vapaaseen leikkiin tai järjestetään lasten kokouksia. Vastaajat korostivat lasten aktiivista osallistumista ja näkivät osallisuuden osallistumisena.

Tähän ryhmään on liitetty myös ne vastaajat, jotka eivät antaneet osallisuudelle minkäänlaista määritelmää mutta jotka muissa vastauksissaan toivat esille kantansa. Samoin ryhmään kuuluvat ne, joiden vastauksissa oli suuria eroja isojen ja pienten lasten tai eri ryhmien osallisuudessa.

Ryhmän vastaajat liittivät osallisuuteen myös toiminnan suunnittelua ja mielipiteiden vaihtoa. Vastauksille oli tyypillistä osallisuuden aktiivinen määrittely:

Osallistumista toiminnan suunnitteluun, ympäristön muokkaukseen jne. oikeus oman mielipiteen ilmaisemiseen.

Lapsi saa vaikuttaa toiminnan suunnitteluun mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi erilaiset juhlat tai teemapäivät. Toiminta on lapsilähtöistä siinä määrin, kun se ryhmähoidossa voi olla.

Se, mikä erottaa tämän ryhmän vastaukset lapsen osallisuutta arjessa painottavan ryhmän vastauksista, on kuitenkin juuri aikuisen asema. Aikuinen määrittelee, miten ja missä osallisuutta huomioidaan. Lapset saavat osallistua juhlien tai teemapäivien suunnitteluun, mutta ne toteutettaisiin joka tapauksessa – lasten ideoiden pohjalta tai ilman. Vastaajat katsoivat myös ryhmän rajoittavan osallisuutta. Päiväkoti on ryhmähoitoa, jossa usein on toisistaan poikkeavia mielipiteitä ja toiveita, mutta osallisuuden kannalta on toisarvoista se, onko idea lapsen, lapsiryhmän vai aikuisen. Kaikki ideat voidaan ottaa vastaan ja toteuttaa mahdollisuuksien mukaan.

Myös lapsen ikä osoittautui tässä ryhmässä yhdeksi osallisuuden toteutumisen kannalta merkittäväksi tekijäksi. Vastaajat katsoivat iän vaikuttavan siihen, miten hyvin osallisuutta voidaan toteuttaa:

Lapsen osallisuus vaihtelee ryhmän mukaan, pienemmillä vähemmän mutta esiopetuksessa hyvinkin paljon. Lasten ja myös vanhempien toiveita otetaan huomioon.

Lasten toiveita ja kiinnostuksen kohteita toiminnan suhteen kysellään ja kirjataan ylös. Pienemmillä lasten oma osallisuus toiminnan suunnitteluun on vähäistä ellei jopa olematonta.

Osa vastaajia totesi osallisuuden pienillä lapsilla olevan lähes olematonta. Osallisuus on erilaista eri-ikäisillä, ja pienten lasten kanssa osallisuuden toteutuminen vaatii aikuiselta enemmän luovuutta. Toki voidaan myös perustellusti kysyä, onko pienen lapsen kannalta tärkeää edes puhua osallisuudesta, eikä pienelle lapselle riitä perushoito. Tästä oltiin montaa mieltä. Osa vastaajista katsoi pienille lapsille riittävän pelkän turvallisen sylin. Osa kuitenkin oletti myös pienten lasten tarvitsevan osallisuutta:

Lasta tulee kannustaa osallistumaan kykyjensä mukaan. Prosessi on jatkuva ja kehittyvä, kun saa 2v harjoitella, on 6v jo aika mestari.

Silloin kun osallisuuden katsotaan olevan vain osa vanhempien ja kehittyneempien lasten toimintaa, tullaan vahvistaneeksi käsitystä lapsuudesta keskeneräisenä tilana, jossa ollaan matkalla kohti ”täydellisyyttä” eli aikuisuutta (esim. Alanen 1992, 182; Satka & Moilanen 2004, 130). Tällöin osallisuutta ei pidetä kaikkia koskevana vaan halutaan määritellä ikäryhmät, jotka kykenevät osallisuutta toteuttamaan. Kuitenkin esimerkiksi Liisa Karlsson (2003) huomasi omassa tutkimuksessaan, että aikuisten uskallettua heittäytyä uusiin toimintatapoihin on niistä muodostunut käytäntöjä, joissa osallisuus leikkaa läpi koko päiväkodin riippumatta lapsen iästä tai kehitystasosta. On totta, että eri-ikäiset lapset toimivat eri tavalla, ja tämä on otettava huomioon, mutta osallisuus kehittyy lapsen kasvun myötä. Prosessin voi aloittaa pienenä ja jatkaa aina aikuisuuteen asti. Pienenä opittuja toimintamalleja on myöhemmin helpompaa siirtää taas uusiin ympäristöihin, kuten kouluun tai lopulta työelämään.

Osallisuutta voidaan määrittää osana aikuisen työmenetelmiä myös vapaan leikin tai resurssien kautta:

Lapset voivat valita omat leikkinsä ja kaverinsa ”vapaassaleikissä”.

Monessa paikkaa pyrkimyksenä lapsikeskeinen ja -lähtöinen toimintamalli, josta kuitenkin valittavan paljon joudutaan tinkimään mm. henkilökunnan vähäisyyden/riittämättömyyden (suhteessa lapsiryhmän yhä monimuotoisempiin tarpeisiin) takia.

Vapaa leikki on tilanne, jossa lapset saavat valita leikkinsä itse. Osassa päiväkodeista vapaata leikkiä varten on kehitetty erilaisia toimintamalleja, esimerkiksi nimelliset pyykkipojat, joiden avulla lapsi saa valita leikkipaikkansa. Joissain päiväkodeissa vapaan leikin aikana kaikki mahdolliset toimintamuodot sisäpihalla leikkimisestä sormiväreihin ovat käytössä. Lapset saavat leikkiä omatoimisesti, mutta leikin aika ja kesto ovat aikuisen määrittelemiä ja vapaata leikkiä käytetään aikuisen työvälineenä (ks. myös Strandell 1994).

Jälkimmäisen esimerkin tavoin vastauksissa korostettiin henkilökunnan vähyyttä suhteessa lapsiryhmän tarpeisiin ja määriteltiin myös osallisuutta resurssien kautta. Lasten osallisuudesta joudutaan tinkimään olemassa olevien resurssien vähyyden vuoksi, ja osallisuus määrittyy joksikin resurssien kautta tulevaksi ylimääräiseksi asiaksi, jota käytetään silloin, kun puitteet sen sallivat.

Vastaajat myös määrittivät osallisuuden lapsikeskeiseksi ja -lähtöiseksi toimintatavaksi. Lapsikeskeiseksi tai -lähtöiseksi määritelty osallisuus ei kuitenkaan tuo mukanaan mitään uutta. Lapsilähtöisyys on vallitseva toimintatapa päiväkodeissa, mutta osallisuus nousee lapsen, ja aikuisen, ohi yhdistäen aikuis- ja lapsikeskeisen toiminnan.

Työväline-teemassa osallisuuden määrittely oli kaikkein selkeimmin samanlaista. Vaikka erojakin oli, mainittiin useimmissa vastauksissa lapsen kuuntelu ja lapsen periaatteellinen oikeus osallistua suunnitteluun. Aikuisen kuuntelutaito tai aikuisen suunnitelmat ovat tärkeitä osallisuuden kannalta, mutta ne eivät vastaajien mielestä yksin riitä.

Tämän ryhmän vastaajat antoivat osallisuuden toteutumislle usein jonkin ehdon: osallisuus toteutuu niin hyvin kuin ryhmähoidossa on mahdollista tai silloin kun lapsen ikä sen sallii tai jos henkilökunnan vähyyden vuoksi siitä ei jouduta tinkimään. Tämän myötä osallisuuden määrittely muuttuu: se ei olekaan enää itseisarvo tai osa päivähoiton käytäntöjä, vaan siitä on tullut aikuisen työmenetelmä. Työmenetelmän ongelma on myös siinä, että siitä voidaan helposti luopua.

Kolmas määritelmä on *lapsen osallisuus ryhmätoimintana*. Tämän määritelmän antaneiden vastaajien näkemyksissä osallisuus nousi nimenomaan ohi aikuisten ja lasten välisten erojen ja vastauksissa korostuivat yhteistoiminnallisuus ja ryhmätoiminta. Lapset ja aikuiset toimivat yhdessä, molemmat omien kykyjensä ja taitojensa mukaan. Tämän ryhmän vastaajat korostivat myös vuorovaikutusta osallisuutta tukevana toimintana.

Ryhmätoimintaa käytti määrittelyn pohjana 61 vastaajasta 12 (5 isoa ja 7 pientä päiväkotia). Ryhmätoiminta oli kaikkein harvinaisin määrittelytapa. Ryhmätoiminnaksi määritelty osallisuus kumpuaa lapsiryhmästä tai lasten, vanhempien ja henkilökunnan yhteisestä toiminnasta, jossa lapsi on vain yksi, vaikkakin tärkeä osa toimintaa. Tähän ryhmään otettiin mukaan myös yksi vastaaja, joka ei osannut määritellä, mitä osallisuudella tarkoitetaan. Hän kuitenkin totesi aikuisten olevan ”sensitiivisiä lasten tarpeille ja osaavan ottaa myös sanattomat viestit huomioon”, joten hänet päätettiin sijoittaa tämän teeman alle.

Osallisuuden ryhmätoiminnaksi määritelleen ryhmän vastaajat korostivat aikuisten ja lasten yhteistä tekemistä ja oppimista:

Päivähoidossa havainnoidaan lapsia ja suunnitellaan toimintaa lasten mielenkiinnonkohteet huomioiden vuorovaikutussuhteessa lasten kanssa. Lapsi tulee kuulluksi, kohdatuksi ja nähdyksi.

Lasten omat valinnat sivuuttavat aikuisjohtoisuuden, mutta aikuisilla ja lapsilla säilyy edelleen omat roolinsa päiväkodissa. Kummatkin toimivat päiväkodissa yhteisesti molempia tyydyttävällä tavalla. Tärkeä on huomio siitä, että lapsi tulee kuulluksi, nähdyksi ja kohdatuksi. Lapsi ei siis jää aikuisen varjoon, vaan aikuisen voidaan ajatella laskeutuvan lapsen tasolle tai lapsen nousevan aikuisen tasolle. Molemmat ovat päiväkodin käytännöissä samalla korkeudella, ja molempien ideat käynnistävät toimintaa, jota toteutetaan yhdessä. Lapsen ja aikuisen samantasoisuus tulee esille myös seuraavissa esimerkeissä:

Päiväkodissamme toimitaan yhteistoiminnallisen oppimisen kautta. Käytämme paljon pienryhmätoimintaa ja lapset ”opettavat” toisiaan. Päiväkodissamme toteutettavat teemat ovat lasten ehdottamia ja käytämme lasten kanssa mind mappia, jota kautta löydämme kiinnostuksen kohteet.

Toimia kasvatuksen kumppanina, yhdessä etsien mielenkiinnoille oppimisväyliä ja mielekkäitä tapoja oppia.

Lapsen osallistumista toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lapset otetaan mukaan oman oppimis- ja kasvuympäristönsä rakentamiseen ja ylläpitämiseen sekä arkisiin peruskäytäntöihin. Käsiteltävät teemat ja aihekokonaisuudet nousevat lasten kiinnostuksen kohteista käsin sekä lapset ovat mukana ”projektin etenemisessä”.

Vastauksissa korostuu lapsen tapa oppia. Oppiminen on tärkeä osa varhaiskasvatusta, mutta kuten aiemmasta tutkimuksesta on käynyt ilmi, vasta viime aikoina on alettu pohtia lapselle ominaisia oppimisen tapoja (Karlsson 2003, 28). Näissä vastauksissa näkyy, että asiaan on kiinnitetty huomiota ja lapsille on annettu mahdollisuus omaehtoiseen toimintaan ja sen kautta oppimiseen. Ensimmäisen esimerkin yhteistoiminnallisella oppimisella tarkoitetaan oppimista yhdessä toisten kanssa; oppiminen perustuu lasten yhteiseen tietoon ja yhdessä jaettuun näkökulmiin. Lapset oppivat de-

mokratiaa toimiessaan ja opiskellessaan toistensa kanssa ja vahvistavat näin demokraattisen yhteiskunnan normia. Yhteistoiminnallinen oppiminen voi olla yksi aktiivisen oppimisen muoto, jossa lasten oppiminen perustuu heidän omaan kiinnostuksen kohteisiinsa. Myös mind map on mielenkiintoinen tapa tukea osallisuutta. Se antaa lapsille mahdollisuuden kertoa käsitekartan avulla omista kiinnostuksen kohteistaan, jotka on sitten helppo nostaa osaksi toimintaa.

Yllä olevissa vastauksissa korostuvat myös vuorovaikutus ja yhteistoiminta. Lapsi on osa ryhmää ja toimii sen jäsenenä. Lapset nostavat esiin heitä kiinnostavia teemoja, joita aikuiset kehittelevät eteenpäin. Ei ole merkittävää, kuka lapsista idean keksii, vaan että yhdessä viedään asioita ja ideoita eteenpäin. Edelleen kuitenkin aikuinen on se, joka kehittää lasten ideoita ja luo niiden avulla toimintaa.

Tässä ryhmässä korostui myös positiivinen suhtautuminen lasten osallisuuteen. Vastaajat pitivät lasten osallisuutta kaiken kaikkiaan hyvänä asiana, jota on syytä entisestään lisätä. Ero arki-teemaan tulee esille nimenomaan lapsen asemassa. Lapsi on osa muuta ryhmää, eikä osallisuus jää vain arjen tasolle. Myös tässä teemassa osallisuutta tuetaan aikuisen työn kautta, mutta osallisuus ei jää vain tähän. Osallisuuteen liittyy myös lasten välinen toiminta, jossa aikuinen ei ole aktiivisesti mukana. Näin lasten mahdollisuus toimia yhdessä paranee. Myöskään ikä ei tässä teemassa noussut osallisuuden esteeksi, vaan osallisuutta voidaan toteuttaa minkäikäisten lasten kanssa tahansa. Tästä huolimatta osallisuus on edelleen osallistumista, vaikkei enää yhtä voimakkaasti kuin aiemmissa ryhmissä.

Osallisuus määriteltiin vastauksissa siis kolmen teeman kautta: osallisuudeksi arjessa, työvälineeksi tai ryhmätoiminnaksi. Samalla osallisuus määrittyi lapsen, aikuisen tai ryhmän kautta eli lapsi-, aikuis- tai ryhmäkeskeisesti. Kaikissa vastauksissa aikuisten ja lasten välisillä suhteilla ja valtarakenteilla oli merkittävä rooli. Se millaiset nuo suhteet ja valtarakenteet ovat, riippuu päiväkotien toimintakulttuureista.

Aikuisilla saattaa usein olla vääristynyt käsitys siitä, mitä lasten osallisuuden lisääminen merkitsee. Lapsi ei koe oman osallisuutensa lisäämisen olevan pois aikuisilta tai vähentävän aikuisten roolia. Hän ei myöskään halua irtautua aikuisten huolenpidosta tai hoivasta. Lapsi kokee usein vastuun ahdistavaksi ja tarvitsee aikuista tukemaan päätöksentekoa ja jakamaan vastuuta. (Kiili 2007, 126.) Aikuisten ja lasten väliset suhteet täytyykin rakentaa uudelleen osallisuutta tukevaan varhaiskasva-

tukseen, sillä yhteisöllinen osallistava toiminta joutuu toteutuakseen tarkastelemaan kriittisesti vallitsevia rakenteita ja valtasuhteita instituutioissa (myös Louhimaa 2002).

Erilaiset osallisuuden määritelmät tukevat vallitsevia rakenteita, mutta niiden kautta voidaan myös tarkastella osallisuuden jäsentymistä uudella tavalla.

Vaikka tarkoitus ei ole asettaa erilaisia määritelmiä paremmuusjärjestykseen, on osallisuuden kannalta hedelmällisintä pyrkiä kohti ryhmäkeskeistä tai paremminkin yhteisöllistä määrittelyä ja toimintaa. Parhaiten tähän päästään yhteisten määritelmien kautta, jolloin osallisuudesta tulee helpommin lähestyttävää myös käytännön työssä. Aikuiset ovat avainasemassa osallisuudesta puhuttaessa, ja he voivat omalla yhteistoiminnallaan parantaa osallisuuden asemaa päivähoitossa:

Aikuisten on välillä vaikea antaa lasten suunnitella ja toteuttaa oman mielensä mukaan mutta koska asiasta keskustellaan ja olemme tietoisia siitä voimme aina yrittää parempaan.

Jotta parempaan osallisuuden ymmärtämiseen päästäisiin, tulee osallisuus siis määritellä kaikille yhteisellä tavalla. Vastausten perusteella osallisuus voidaan määritellä

yhteisölliseksi toimintatavaksi, jossa lapsi omien kykyjensä mukaan saa osallistua arkiaskareisiin, jossa häntä kuullaan ja hänen vaikutusmahdollisuuksiaan tuetaan ja jossa hän on mukana luomassa päiväkodin toimintakäytäntöjä ja oppimisen polkuja.

Tämän määrittelyn kautta osallisuus saa yhteisesti jaettuja merkityksiä ja mahdollisuuden laajentua osaksi päivähoidon arkea. Määrittelystä tosin puuttuu osallisuuden ylätaso, jossa lapsi otetaan mukaan päiväkodin yleiseen päätöksentekoon, sekä osallisuus pelkkänä olemisena. Havainto on mielenkiintoinen, sillä 92 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että osallisuus on muutakin kuin aktiivista osallistumista. Samalla ainoastaan 44 prosenttia oli sitä mieltä, että osallistuminen on tärkeämpää kuin tunne siitä, että on osallinen. Tämä näkökanta ei kuitenkaan ilmennyt avovastauksissa, vaan niissä osallisuus määriteltiin osallistumisen kautta.

Saatujen vastausten perusteella määritellyn osallisuuden ja aiemmissa tutkimuksissa esitettyjen osallisuuden määritelmien lisäksi osallisuuden käsitteen käyttökelpoisuuteen ja osallisuuden toteutumiseen vaikuttaa se, miten koko ajatukseen osallisuudesta suhtaudutaan. Suhtautumista käsitellään seuraavassa luvussa.

5 Suhtautuminen lapsen osallisuuteen

Nigel Thomas (2002, ks. Oranen 2007, 7) jaottelee lapsen osallisuuteen suhtautumisen neljään osaan: kliiniseen, kyyniseen, byrokraattiseen ja arvosidonnaiseen suhtautumistapaan. Kliininen suhtautuminen korostaa osallisuutta vaarana ja näkee sen riskinä lapsen hyvinvoinnille. Kyynisessä näkökulmassa taas lapsi nähdään manipuloivana ja valtaa tavoittelevana, ja tämän takia on vaarallista antaa lapsen osallistua. Byrokraattisessa näkökulmassa korostuu muodollinen osallistuminen: lapsi otetaan mukaan, koska niin kuuluu sääntöjen tai normien mukaan tehdä. Arvosidonnainen lähestymistapa taas korostaa osallisuutta itsessään ja sen merkitystä lapselle. Näiden lisäksi tässä selvityksessä on vastauksien perusteella luotu viides luokka, johon on yhdistetty sekä arvosidonnainen että byrokraattinen suhtautumistapa, ja tätä luokkaa kutsutaan käytännölliseksi. Jaottelusta on puolestaan jätetty pois kliininen ja kyyninen suhtautumistapa, sillä ne eivät erottuneet aineistosta selkeästi.

Miten erilaiset suhtautumistavat sitten näkyvät? Seuraavaksi kolme vastauksissa esiin tullutta suhtautumistapaa tarkastellaan tarkemmin.

Tutkimukseen osallistuneista suurin osa (26/59)² suhtautui lapsen osallisuuteen *käytännöllisesti*. Tässä lähestymistavassa korostuu se, että periaatteellisella tasolla osallisuuteen suhtaudutaan positiivisesti ja sitä pidetään sinänsä tärkeänä ja arvokkaana asiana. Käytännön tasolla kuitenkin jäädyään jälkeen tavoitteista eikä osallisuutta pystytä halutulla tavalla toteuttamaan. Näin osallisuus nähdään ”pakkona”: joitain asioita on tehtävä tietyllä tavalla, vaikka siihen ei aina olisi resursseja tai mahdollisuutta, jolloin osallisuuden koetaan vaikeuttavan käytännön työtä. Tämä tulee esiin seuraavissa esimerkeissä:

Lapsiryhmät ovat suuria ja lasten tarpeet vaihtelevia. Monet tilanteet ovat väkisin aikuisjohtoisia. Pienryhmätoiminta mahdollistaa osallisuuden paremmin.

On paljon ”vanhakantaista” ajattelua eli opettaja opettaa ja lapset oppivat. Eheytetty esiopetus ei ole kaikille tuttu käsite.

Välillä osallisuuden huomioiminen on näennäistä, eikä oikeasti toteudu käytännössä.

Tärkein tekijä vastauksissa on juuri ajatuksen ja toiminnan ero. Osallisuutta tuetaan esimerkiksi pienryhmissä, mutta samalla monet tilanteet pysyvät aikuisjohtoisina. Vaikka perustelut ovat erilaisia ja toisten mielestä isot lapsiryhmät, vanhat toimintatavat tai tietämättömyys uusista työmenetel-

² Vastausmäärät on laskettu avovastausten perusteella, ja tämän vuoksi määrä on pienempi kuin kokonaisvastaajien määrä.

mistä estävät osallisuuden toteutumisen käytännössä, osallisuus on vastaajien mielestä silti parantunut päiväkodeissa. Parannuksista huolimatta osallisuus ei kuitenkaan ole yltänyt sille tasolle, jolle sen toivotaan yltävän. Osa työntekijöistä suhtautuu osallisuuteen hyvin, ja osa käyttää edelleen aiemmin oppimiaan toimintatapoja. Osallisuus on myös velvoite, joka on määrätty jossain muualla, mutta se on pakko ottaa huomioon. Erot eivät liity ainoastaan eri päiväkotien välisiin suhtautumistapoihin, vaan myös saman päiväkodin sisällä osallisuuteen suhtaudutaan eri tavoin. Käytännöllisessä suhtautumistavassa on kuitenkin positiivinen henki ja käytännöllisesti suhtautuvat pitävät osallisuutta ja siihen paneutumista tärkeänä.

Yhdeksi keinoksi paneutua osallisuuteen vastaajat nostivat eheytetyn esiopetuksen, jossa esiopetus rakennetaan lapsen elämänpiiriin ja kiinnostuksenkohteisiin liittyvistä kokonaisuuksista. Eheytetysä esiopetuksessa monipuoliset teemat ja työtavat sekä vaihtelevat oppimis- ja leikkiympäristöt antavat erilaisille lapsille mahdollisuuden aikuisen ohjauksessa löytää oman tapansa oppia. Eheytetty esiopetus kuitenkin unohtaa muut kuin esiopetusikäiset lapset eivätkä kaikki esiopetusta antavat työntekijät ole omaksuneet tällaisia osallisuutta tukevia menetelmiä.

Käytännöllisessä suhtautumistavassa korostuu aikuisten käsityslukko (Karlsson & Stenius 2005, 8). Periaatteen ja käytännön erot ovat johtaneet käsityslukkoon, jossa aikuisten on hankala keksiä keinoja, joilla periaatteelliset hyvät toimintatavat saataisiin siirrettyä käytäntöön. Aikuisten on uskallettava tarkastella toimintaa lasten näkökulmasta sekä osattava tulkita näkemäänsä ja kuulemaansa lasten kannalta. Ajatusten vaihto toisten aikuisten kanssa on hedelmällistä ja tuottaa yhteistä toimintaa ja lisää siten aikuisten voimavaroja luoda osallisuutta tukevaa toimintakulttuuria. Käytännöllisesti suhtautuvien joukosta löytyvätkin myös ne vastaajat, jotka ovat osallisuuden määrittelyssä jo pitkällä. Vaikka he eivät ole kyenneet toteuttamaan osallisuutta käytännössä, on osallisuutta pohditu ja siihen suhtautumisen vaikeudesta ollaan tietoisia.

Toiseksi useimmin osallisuuteen suhtauduttiin *byrokraattisesti* (19/59). Byrokraattisessa lähestymistavassa korostuu osallisuuden pakonomainen luonne, eikä osallisuuteen suhtauduta kovinkaan positiivisesti. Osallisuus koetaan toimintatavaksi, joka sanellaan ylhäältäpäin ja jossa ei huomioida päivähoiton työntekijöiden ammattitaitoa ja osaamista. Erona käytännölliseen suhtautumistapaan on vastausten perusvire:

Ryhmän lapsien ikärakenne määrittää paljon kuinka paljon lapsi voi osallistua itse toimintansa suunnitteluun ja kehittämiseen. Aikuisilla tulee olla "langat käsissä" ja valmis teema kuukaudelle tai toimintavuodelle. Lasten ideat antavat ns. lihaa luiden ja rungon ympärille.

Aikataulu ja henkilökunta määrittelevät pitkälti sen, mitä päivän aikana tehdään.

Lapsi aines on vaativaa ja aikaa ei riitä tarpeeksi itse päätyöhön eli lapsiin. Liikaa paperityötä. Toimenkuvat hämäriä. Kaikki tekevät kaikkea.

Vaikea vastata kovin yhtenäisesti, kun ryhmien toimintatavat eroavat melko paljon. Esiopetuksessa lapset suunnittelevat paljon yhdessä aikuisten kanssa, mutta muissa ryhmissä lähinnä aikuiset suunnittelevat lapsille toiminnan.

Byrokraattisesti suhtautuvat perustelivat osallisuuden toteutumista negatiivisuuden kautta. Jokin asia – henkilökunnan puute, ryhmien erot, ikärakenne, sekavat toimenkuvat – estävät tai ainakin vaikeuttavat osallisuuden toteutumista. Osallisuus on välttämättömyys, joka sekä ajatuksen tasolla että käytännössä otetaan huomioon näennäisesti.

Byrokraattisesti suhtautuvat myös antoivat osallisuudelle aina jonkin määrään; osallisuuteen ei suhtauduta varauksetta, vaan suhtautumiseen liittyy epäröintiä.

Osaksi byrokraattista lähestymistapaa on tulkittu kuuluvan aikuislähtöisen ajattelun. Aikuislähtöinen ajattelu kätkee aina alle, Jarmo Kinoksen (2001, 21) mukaan, lasta halveksivan tai lapsen kykyjä vähättelevän ajattelun. Näin ajateltuna aikuislähtöisyys vahvistaa ”jos-ajattelua” – ”jos päiväkotimme olisi isompi”, ”jos ryhmämme olisi pienempi”, ”jos henkilökuntaa olisi enemmän” – ja tätä kautta kiinnittyy byrokraattiseen ajatteluun. Jos-ajattelulla osallisuus muotoutuu aikuisten kautta, ja siinä unohdetaan lasten tuottamien ideoiden mahdollisuudet. Jos-ajattelu toteuttaa osallisuutta ylhäältäpäin, ja se antaa aikuisille mahdollisuuden estää osallisuuden toteutuminen.

Vastaajista pienin osa (13/59) puolestaan suhtautui lapsen osallisuuteen *arvosidonnaisesti*. Arvosidonnaisessa lähestymistavassa osallisuuteen suhtaudutaan positiivisesti niin periaatteen kuin käytännönkin tasolla. Osallisuus leikkaa koko päivähoidon läpi eikä jää vain osaksi periaatteita. Tässä työssä arvosidonnaisuuteen katsottiin kuuluvaksi kuuntelu ja ideoiden hyväksyntä. Näiden avulla lapsi otetaan mukaan päätöksentekoon ja suunnitteluun, ja osallisuutta pidetään arvokkaana sinänsä. Lasten osallisuus on mukana positiivisena asiana, joka mahdollistaa toimintaa:

Lasten ideat ja mielenkiinnon kohteet vaikuttavat arjessamme paljon. Palaute lapsilta ja paja-päivät, projektit ja yhteiset toiminnot toteutuvat mielestäni melko hyvin.

Lasten osallisuus ja osallistuminen nähdään tärkeänä osana lapsen kasvua ja kehitystä. Toiminnan lähtökohta on, että lapsi tuo oman panoksensa yhteiseen hyvään. Enää ei ole vallalla lapsille ”valmiiksi tekemisen” kulttuuria vaan lapsi toimii arjessa osallistuvana subjektina.

Sekä syksyn että kevään teemat lähtivät lapsiryhmän tarpeista. Esimerkiksi syksyllä teemanamme oli mörrimetsä, joka lähti lapsista ja kehittyi heidän ideoistaan.

Lapset otetaan mukaan suunnitteluun ja heidän suunnitelmansa toteutetaan. Osallisuus ei siis jää ainoastaan suunnitelmien tasolle, vaan johtaa käytännön toimintaan, jossa lapset ovat mukana koko ajan. Perusvire näissä vastauksissa on taas erilainen kuin edellisen ryhmän vastauksissa. Siinä missä byrokraattisesti suhtautuneet käsittelivät asiaa negatiivisuuden kautta, on arvosidonnaisessa suhtautumistavassa vallalla taas positiivinen perusvire. Osallisuus on arvokasta, ja samalla se on koko toiminnan lähtökohta ja mahdollistaja. Työtä on mukavampi tehdä, kun myös lapset ovat täysillä mukana toiminnassa. Aikuiset kokevat tekevänsä työtä lasten kanssa, eivät lapsille.

Arvosidonnaisessa suhtautumistavassa ilmenee parhaiten osallisuuden mahdollisuusrakenne (Kiili 2007), jossa päiväkodin rakenteiden sisälle luodaan osallisuutta mahdollistavia käytäntöjä ja tapoja. Arvosidonnaisessa suhtautumistavassa päiväkodin henkilöstö säilyttää oman asemansa rakenteissa, mutta ei korosta sitä, vaan ottaa lapset mukaan tähän rakenteeseen, jolloin aikuisten toiminta muuttuu lapset huomioivaksi ja lasten toiminta osaksi päivähoidon rakenteita. Näin päivähoidon henkilökunnan ammattitaito vahvistuu ja sille tarjoutuu keinoja muuttaa vallitsevia rakenteita lasten osallisuutta tukeviksi.

Mielenkiintoisia ovat myös erot byrokraattisen ja arvosidonnaisen suhtautumistavan suhteessa aikuislähtöisyyteen. Siinä missä byrokraattisesti suhtautuvat katsoivat aikuisen toiminnan lähtökohdaksi toimintasuunnitelman teon lasten puolesta, korostivat arvosidonnaisesti suhtautuvat tällaisen suunnittelun olevan katoamassa päiväkotien toimintakulttuurista. Näin eri suhtautumistavat joko vahvistavat tai heikentävät lasten osallisuutta.

Suhtautumistapoja kannattaa tarkastella laajemmin kuin vain yksinkertaisen jaottelun perusteella. Osalla henkilökunnasta on tietoa, taitoa ja halua oppia uusia työmenetelmiä ja suhtautumistapoja, mutta osalla ei ole voimavaroja, eikä aina halukaan, muuttaa omaa suhtautumistaan. Osa kokee osallisuuden tukevan rajattomuutta ja vapaata kasvatusta, ja osa taas mieltää osallisuuden vahvistavan lapsen oppimista ja kehittymistä. Tämä johtaa helposti lasten eriarvoiseen kohteluun eri ryhmissä. Joissain ryhmissä erilaiset lapsen osallisuutta tukevat työskentelytavat ovat jokapäiväisiä ja hyvin tunnettuja toimintatapoja, kun taas toisissa ryhmissä niitä ei juuri käytetä.

Osalla päivähoidon ammattilaisista oma ajattelutapa on juurtunut syväälle. Vaikka koko ajan tulee uusia käsitteitä ja uusia toimintatapoja, ajattelu ja käytännöt pysyvät pitkälti samoina (Kiili 1998, 9). Suhtautuminen lapsiin ei siis muutu, vaikka tarjolla olisi uusiakin suhtautumistapoja, vaan päinvastoin vanhat suhtautumistavat saattavat juurtua entistä syvemmillä, jos koetaan jonkin uuden uh-

kaavan totuttuja käytäntöjä. Toisaalta päivähoidon ammattilaiset suhtautuvat lapsiin empaattisesti ja arvostavat heitä, kuten näkyi eräänkin lastentarhanopettajan repliikistä: ”*Tämä talo on lapsia varten ja sellaisena haluamme sen pitää.*”

Vastauksissa tuli esille se tosiasia, että usein aikuiset arvelevat tietävänsä parhaiten, mikä lapsille on hyväksi. Aina on asioita, joista lasten ei pidä joutua päättämään ja kantamaan vastuuta, mutta se ei tarkoita, että aikuinen kaikissa asioissa tietäisi lapsen edun parhaiten (myös Kiili 2007). Yksittäisiltä lapsilta ja lapsiryhmiltä voi nousta esiin mielenkiintoisia asioita, jos huomioidaan lasten kyky tuottaa ideoita ja osallistua päätöksentekoon ja käytetään ideoita hyväksi päiväkodin arjessa.

On myös erittäin mielenkiintoista, että lähes 88 prosenttia vastanneista oli sitä mieltä, että lapsen osallisuus johtaa parempiin käytäntöihin päivähoitossa. Kukaan ei ollut sitä mieltä, etteikö näin olisi. Kuitenkin osallisuus käytännön tasolla on usein vähäistä, ja sen toteutumista ja toteutumatta jäämistä perustellaan usein käytännön työn vaativuudella. Ei voida jättää huomiotta sitä tosiasiaa, että päivähoitotyössä, kuten myös monella muulla ammattialalla, työn vaatimukset kovenevat jatkuvasti (Kiili 2007, 130). Kyselyssä ei kysytty perusteluja sille, miksi lapsen osallisuus ei toteudu, eikä sitä, millaiseksi päivähoiton ammattilaiset työnsä kokevat, silti monessa vastauksessa (12/61) asia nousi esille:

Lähtökohta toiminnalle on tämä [osallisuus], mutta eri syistä johtuvat aikuisten poissaolot vaikuttavat (sijaisten puute, puute koulutetuista sijaisista) toimintaan ja sen [osallisuuden] toteutumiseen.

Periaate on selvä varmasti kaikkialla. Kiire ja resurssipula vähentää lapsen mahdollisuuksia vaikuttaa hoitoonsa.

Usein vaivaava resurssipula vaikuttaa suunniteltujen ohjelmien/tilanteiden toteuttamiseen. Usein päivät ovat pelkkää selviytymistä eikä toimintoja/pienryhmiä pystytäkään pitämään.

Liian isot lapsiryhmät estävät lapsen oman äänen kuulluksi tulemista. Jokaista ei voi ottaa huomioon yksilönä ryhmän ollessa liian suuri ja henkilökunnan määrä liian pieni!!!

Päivähoiton ammattilaiset kokevat päiväkotiarjen stressaavaksi ja kiireiseksi. He kokevat jatkuvan resursseista supistamisen yhdeksi syyksi osallisuuden vähäiselle toteutumiselle. Suhtautuminen osallisuuteen voidaan nähdä siis myös resurssikysymyksenä. Resurssien vähyys vaikuttaa suhtautumiseen, sillä aika ja voimavarat kuluvat perustyöhön, jolloin suhtautuminen muuttuu. Tällöin käytännöllisestä suhtautumistavasta nousee esille ainoastaan byrokraattinen osa ja arvosidonnaisuus painuu näkymättömiin. Voimavaroja uudelleen suuntaamalla kierre saadaan käännettyä toiseen suuntaan ja arvosidonnainen suhtautumistapa paremmin näkyviin. Tästä ”arjessa selviämisestä” saattaa olla kyse myös siinä, että edelleen monet suhtautuvat osallisuuteen aikuislähtöisesti:

Turhaa kieltämistä ja ei-kulttuuria on kuitenkin vielä liikaa.

Jos toiveen toteutus on kasvatuksellisesti jne perusteltavissa, se huomioidaan, lasten viihdyttäjiksi ei kuitenkaan ruveta.

Tärkeää on kieltäminen, ”ei-kulttuuri”, ja aikuisten tietämys lasten parhaasta. Nämä ovat eräitä tekijöitä osallisuuden leviämisen tiellä. Aina löytyy ihmisiä, jotka vastustavat uutta keksimällä joka kerran jonkin ”syyn”, jonka vuoksi uusi idea tai toimintatapa on mahdoton käytännössä toteuttaa. Suhtautuminen nouseekin osallisuudesta puhuttaessa tärkeäksi tekijäksi. Aikuisten suhtautuminen omaan tietoonsa lapsen parhaasta joko avaa tai sulkee osallisuuden mahdollisuuksia. Ei-kulttuuri on osallisuutta tukevan toimintakulttuurin vastakohta. Esille nousee osallisuuden määrittelyn vaikeus: osallisuuteen rinnastetaan viihdyttäminen ja aikuisen rooli lapsen viihdyttäjänä. Lapsen kannalta viihtyminen ja aikuisen rooli viihdyttäjänä ovat kuitenkin eri asioita. Lapset, ja aikuiset, voivat viihtyä kenenkään viihdyttämättä. Osallisuutta tukeva toimintakulttuuri katsoo osallisuutta aikuisen näkökulmasta lasta kunnioittaen ja lasten yksilölliset tarpeet ja kyvyt huomioiden.

Tämän ryhmän vastaajista merkittävää lasten vaikuttamisessa on jako suuriin ja pieniin asioihin:

Puitteet tulevat lapselle annettuna. Ryhmä, sen muut lapset ja käytettävät tilat sekä henkilökunta ovat kokonaan lasten vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Myös lapsen elämä päiväkodissa on aika lailla aikuisten säätelemää. Aikuiset päättävät aikataulut ja suurimmaksi osaksi myös mitä lapset tekevät.

Pienemmissä asioissa (luetaanko vai leikitäänkö?) lapset voivat vaikuttaa hyvinkin, mutta suuremmat linjaukset (teemat) ovat monesti hyvin aikuislähtöisiä.

Lapsia ei perinteisesti ole totuttu ottamaan mukaan ”suuriin” päätöksiin, kuten myös Johanna Kiili (2007, 130) huomauttaa. Tässä on kyse ajattelutavasta, jossa lapset nähdään vasta tulevina aikuisina. Aikuisuudessa konkretisoituu osallisuus, johon lapsilla ei vielä ole asiaa. (Satka & Moilanen 2004, 130; Morrow 1994, 132.) Jos osallisuuden nähdään konkretisoituvan vasta aikuisena, on helppoa ottaa lapset mukaan päättämään lauluhetkistä tai retkikohteista, mutta työvuorot tai päiväkodin ympäristö ovat lapsilta suljettua päätöksenteon aluetta. Toisaalta tällä halutaan suojella lasta ja lapsen kehitystä, mutta toisaalta lasten voimavarat jäävät hyödyntämättä, sillä kuuluuhan osallisuuteen myös oman elinympäristön rakentaminen ja omien voimavarojen oivaltaminen.

Suhtautumisessa on siis kyse myös asenteista, siitä miten osallisuuteen asennoidutaan. Asenteiden kautta luodaan suhtautumista, jonka kautta taas saadaan aikaan toimintamalleja. Toimintamallit juurtuvat helposti päiväkotien käytäntöihin, ja niitä uusinnetaan ajattelematta jokapäiväisessä arjessa. Kyse on aikuisen tarpeesta hallita lapsiryhmää, joka hallinnantarve pohjaa sukupolvien väliseen valtasuhteiden jakaantumiseen. Osallisuuden ei pitäisi olla valtakysymys, kuten eräs vastaajistakin

huomautti, mutta silti päiväkodin piilorakenteissa on jäljellä paljon valta-asetelmia, jotka tulevat esiin aikuisten ja lasten välisissä suhteissa (ks. myös Satka & Moilanen 2004). Vastaajien mielestä aikuisten ammattitaidolla ja suhtautumisella on suuri merkitys osallisuudelle:

Jos on onni saada ammattitaitoinen ja hyvät vuorovaikutustaidot omaavaa henkilökuntaa niin se osaa kyllä havainnoida ja "kuulla" kaiken ikäisiä lapsia. Tietysti vanhemmalla lapsella on enemmän keinoja saada itsensä ymmärretyksi.

Pienemmät lapset ilmaisevat kiinnostuksensa muutoin kuin sanallisesti ja siksi aikuisen ammattitaito havainnoida ja kuulla lasta on ensiarvoista.

Toteutuminen vaihtelee tiimeittäin. Jos henkilökunta on selkeästi oivaltanut asian, niin osallisuus toteutuu hyvin ja luo suvaitsevan lasta ja perhettä kunnioittavan sekä iloisen ja lämpimän kasvun ilmapiirin. On kuitenkin tiimejä, joissa henkilökunta on vasta alkumetreillä asian oivaltamisessa ja tekee työtään vielä enemmän vanhojen tapojen pohjalta.

Jos aikuinen on sisäistänyt osallisuuden ja sitä tukevan toimintakulttuurin hyvin, hänen toimintansa lapsiryhmässä on erilaista kuin aikuisen, joka ei tällaista toimintakulttuuria ole sisäistänyt. Aikuisen toiminta vaatii päivähoitossa itsestään selvästi lapsen huomioon ottamista, arvostamista ja lapsen kuulemista. Kuuleminen on eri asia kuin kuunteleminen; kuunnella voi puolella korvalla, mutta kuuleminen vaatii täysipainoista läsnäoloa ja lapsen näkökulman kuulemista. Näissä vastauksissa korostetaan myös aikuisen ammattitaitoa ja pidetään sitä ensisijaisena osallisuuden lähtökohtana. Tämä on varmasti totta, aikuisen ammattitaito takaa sen, että hänellä on taidot ja keinot lapsen huomioimiseen, arvostamiseen ja kuulemiseen.

Ammattitaitoinen henkilöstö ei kuitenkaan aina toimi lapsiryhmässä osallisuutta tukevalla tavalla, vaan lapset saatetaan nähdä toiminnan kohteina. Heitä ei oteta mukaan päiväkodin rakenteisiin ja toimintakulttuuriin, eikä heillä ole vaikuttamisen mahdollisuuksia. Anna-Maija Puroila (2003) huomasi omassa päivähoiton arkea kuvaavassa tutkimuksessaan, että usein päivähoiton ammattilaiset puhuivat lasten yli ja ohi yhteisissä tilanteissa, kuten ruokailussa. Lasten hälinä koetaan herkästi rasittavaksi ja siihen puututaan, mutta muuten lapsille ei suoraan osoiteta sanoja. (Mts. 68.) Aikuiset voivat näin omalla toiminnallaan vahvistaa lasten käsitystä omasta asemastaan päiväkodin hierarkiassa. Yli- ja ohipuhumisella lapsi asemoidaan objektiksi, jolla on mahdollisuus oman mielihiteensä julkittuomiseen ainoastaan aikuisen määräämänä aikana ja aikuisen määräämässä paikassa. Samalla aikuinen vahvistaa omaa suhtautumistaan lapsen osallisuuteen, jolloin lapset asettuvat erilaiseen asemaan sen mukaan, millaiset aikuisen asenteet ovat.

Lapsen osallisuuteen suhtautumisessa on siis toisaalta kyse resursseista ja toisaalta asenteista. Resurssien supistus johtaa käytännön ja ihanteen ristiriitaan, ja asenteet jarruttavat osallistavien käy-

täntöjen yleistymistä. Huolimatta resurssien supistuksista osallisuudesta saadaan kuitenkin osa päiväkotien arkea vaikuttamalla asenteisiin. Asenteet ovat myös osa ammattitaitoa. Ammattitaitoista ja oikein asennoituvaa henkilöstöä pidettiin useissa vastauksissa osallisuuden kannalta tärkeänä.

Jotain suhtautumisesta osallisuuteen kertoo myös se, miten päiväkodeissa hoidetaan suunnittelua. Suunnittelussa on usein kyse siitä, että aikuiset tekevät suunnitelmat lapsia varten. Tällöin lapsi jää aikuisen toiminnan objektiksi eikä pääse vaikuttamaan oman päivänsä rakentumiseen. Jarmo Kinos (2001, 38) on kyseenalaistanut tällaisen aikuiskeskeisen suunnittelun. Hänen mukaansa aikuisen kannalta voi olla järkevää suunnitella etukäteen erilaisia sisältöalueita, mutta tarvitseeko lapsi sitä? Kinoksen (2001, 38–39) mielestä on aivan sama, kuka (lapsi, vanhempi vai työntekijä) jonkin sisällön on keksinyt, kunhan se vain kiinnostaa lapsia ja on merkityksellistä heidän kannaltaan. Aikuisen tehtäväksi jää pohtia ehdotetun asian merkitystä ja tarkoitusta lapsen kannalta, ei kuitenkaan suunnitella etukäteen vaan keskustellen lasten kanssa.

Samoilla linjoilla olivat myös kyselyyn vastanneet päivähoidon ammattilaiset. Vastanneista 92 prosenttia oli sitä mieltä, että päiväohjelman voi suunnitella yhdessä lasten kanssa. Loput eivät osanneet vastata. Samoin 90 prosenttia vastanneista oli sitä mieltä, että yleisesti suunnittelua voisi päiväkodissa toteuttaa enemmän yhdessä lasten kanssa.

Osallisuuteen suhtautumisessa korostui siis käytännöllinen suhtautumistapa. Kaikki vastaukset, riippumatta siitä, mihin teemaan ne kuuluivat, olivat hyvin samansuuntaisia. Vastauksia ei erotellut toisistaan vastaajan asema tai työvuodet, päiväkodin koko tai kunta. Samankaltaisuudesta huolimatta suhtautumiseen vaikuttivat jossain määrin aikuisten asenne, päiväkotien resurssit sekä valtarakenteet. Suhtautumista voidaan vastaajien mielestä parantaa ottamalla lapset mukaan päätöksentekoon. Lisäksi suunnittelua lasten kanssa voidaan lisätä entisestään ja myös näin parantaa osallisuutta. Osallisuus saattaa siis löytää paikkansa, varsinkin jos siihen liittyvä koulutus ja käytännölliset toimintatavat yleistyvät.

6 Lapsen osallisuuden lisääminen

Osallisuuden lisäämisen kannalta tärkeitä asioita ovatkin juuri koulutus ja päiväkodin toimintatavat. Koulutuksella voidaan osallisuuteen vaikuttaa monella tavalla. Toisaalta koulutuksella voidaan vai-

kuttaa henkilökunnan asenteisiin ja toimintatapoihin. Toisaalta sillä vahvistetaan henkilökunnan keskinäistä yhteistyötä. Kuten on tullut esille, henkilökunnan osallisuuteen liittyvät tiedot ja taidot vaihtelevat, ja koulutuksella voidaan yhtenäistää myös näitä tietoja ja taitoja.

Vaikka koulutusta pidettiin tärkeänä osana osallisuuden lisäämistä, ei koulutus tai siihen osallistuminen ole päiväkodeissa mitenkään itsestään selvää. Vastanneista 70 prosenttia ei ollut saanut osallisuuteen liittyvää koulutusta viimeisen viiden vuoden aikana. Kuitenkin 85 prosenttia vastanneista sanoi kaipaavansa lisää osallisuutta käsittelevää koulutusta. Koulutusta saaneiden koulutus oli keskittynyt varhaiskasvatussuunnitelman tekoon, omahoitajuuteen, aktiiviseen oppimiseen tai lapsilähtöiseen toimintatapaan. Koulutuksiin olivat osallistuneet kasvatusvastuulliset henkilöt tai ryhmien avainhenkilöt, joiden tehtävä oli siirtää koulutuksen anti kaikkien ryhmän aikuisten saataville.

Vastausten perusteella koulutuksen tärkein ominaisuus on sen käytännönläheisyys. Vastaajista monet (12/38)³ toivoivat koulutuksen olevan käytännönläheistä. Samoin monet vastaajista (12/38) eivät osanneet sanoa, millaista koulutusta kaipaisivat, sillä heillä ei ollut tietoa siitä, mitä olisi saatavilla. Muutamit vastaajat (4/38) sanoivat, että heille kelpaa mikä tahansa osallisuuteen liittyvä koulutus, koska he eivät olleet saaneet vielä mitään koulutusta.

Koulutus tuo uusia virikkeitä päiväkotityöhön, ja koulutuksesta saatuja oppeja voidaan soveltaa käytännön työssä (Puroila 2003, 38). Lisäksi koko yhteisön mahdollisuus osallistua koulutukseen on tärkeää, sillä osallisuuden kehittyminen tarvitsee myös työyhteisön yhteistä asioiden ja käytäntöjen uudelleenarviointia (mts. 40). Keskustelujen kautta omaa työtään voi peilata muihin ja muilta voi saada virikkeitä omaan työhön. Lähes kaikki (97 %)⁴ vastaajat pitivät muiden työtovereiden esimerkkiä parhaana keinona muuttaa omia työtapoja. Uudelleenarviointi ja keskustelu eivät päiväkotien arjessa ole kuitenkaan yksinkertaisia järjestää, sillä niin moni muu asia vaatii päivän aikana huomiota. Tämä korostaa entisestään koulutuksen tarvetta. Koulutus koetaan tärkeäksi osaksi omaa työtä ja siinä kehittymistä, mutta mikä saattaa estää osallistumisen?

Vastausten perusteella kaksi suurinta koulutukseen osallistumattomuuden syytä ovat aikapula (68 %) ja sijaisten huono saatavuus (75 %). Nämä kaksi asiaa kietoutuvat toisiinsa. Koulutukseen halutaan osallistua työajalla, ja jos sijaista ei saada, ei osallistuminenkaan ole mahdollista. Koulutukseen

³ Vastausmäärät on laskettu avovastauksista, ja tästä syystä määrä on pienempi kuin kokonaisvastaajien määrä.

⁴ Prosentit on laskettu kokonaisvastausten määrästä (n = 61).

osallistumattomuuteen vaikuttavat myös sopivan koulutuksen puute (45 %) ja liian vähäinen koulutustarjonta (23 %).

Vastaajista 22 prosenttia puolestaan katsoi, että koulutukseen on varattu liian vähän rahaa. Vaikka muuten työssä ei erotella eri kuntia toisistaan, on tässä paikallaan tehdä poikkeus. Kuntien varaamat koulutusmäärärahat vaihtelevat paljon, ja siinä missä Helsingissä rahaa on jossain määrin liian vähän, jää Espoossa rahaa käyttämättä. Tästä syystä on mielenkiintoista vertailla vastausten jakautumista näiden kahden kunnan välillä. Kaikista vastanneista 22 prosenttia oli siis valinnut varojen puutteen syyksi koulutuksen toteutumattomuuteen; näistä vastauksista 73 prosenttia oli Helsingistä ja 23 prosenttia Espoosta. Tässä mielessä päiväkodeissa ollaan tietoisia kunnan tarjoamista koulutusmahdollisuuksista, vaikka koulutukseen osallistuminen ei aina toteudukaan.

Ainoastaan 15 prosentin mielestä työntekijöiden vähäinen koulutusinto oli syynä koulutuksesta kieltäytymiseen. Päiväkotien arjessa ei aina ole kyse ainoastaan yksittäisen työntekijän halusta osallistua vaan koko työyhteisön solidaarisuudesta toisiaan kohtaan. Koulutus nähdään helposti jonain ylimääräisenä ja varsinaiseen työhön kuulumattomana. Päivähoidon työtaakka on koko ajan kasvanut. Päiväkotien käyttö- ja täyttöasteet ovat edelleen korkealla, vaikka laskua huippuvuosista on jonkin verran tapahtunut (Ikola-Norrbacka 2004, 14). Samaan aikaan päiväkodeissa on lisääntynyt maahanmuuttajataustaisten lasten määrä. He vaativat päiväkodin aikuisilta usein erityistä huomiota, tai ainakin aikuisten tulee entistä tarkemmin ottaa huomioon erilaiset kulttuuritaustat. Samoin on lisätty perheen ja päiväkodin yhteistyötä edistävää lapsen yksilöllisen varhaiskasvatussuunnitelman tekoa. Näiden kaikkien asioiden ristipaineessa saattaa koulutuksesta olla helppo kieltäytyä. Työkaiverista ja hänen työtaakastaan ollaan huolissaan, ja jos koetaan, ettei sijaista ole saatavilla, ei koulutukseen haluta osallistua. Vastausten perusteella näyttääkin siltä, että koulutuksen järjestämisen ohella on syytä ottaa huomioon tarvittavien sijaisten saatavuus koulutuksen aikana. Lisäksi koulutusajankohtia kannattaa miettiä päivähoidon henkilöstön näkökulmasta ja näin saada mahdollisimman moni osallistumaan koulutukseen.

Koulutuksen ohella toinen merkittävä osallisuuteen vaikuttava asia ovat toimintatavat. Osallisuutta tukevia hyviä käytäntöjä oli vastanneista päiväkodeista 67 prosentissa. Osalle vastaajista osallisuutta tukeva toimintatapa tarkoitti toimintavaihtoehtojen antamista tai oman leikkipaikan valintaa, osalle taas lapsen mukaan ottamista kaikkeen toimintaan aina viikkosuunnittelusta oman leposijan tai työpisteen valmisteluun.

Vastaajista monet (11/43)⁵ pitivät lasten kanssa käytävää keskustelua tärkeimpänä osallisuutta tukevana toimintamuotona. Lähes yhtä moni (10/43) katsoi lasten osallistumisen arkiaskareisiin tai apulaistehtäviin hyväksi osallisuutta tukevaksi toiminnaksi. Kuusi vastaajaa piti lasten kokouksia tärkeinä samoin kuin lasten mielipiteitä ja niiden huomioimista suunnittelussa. Viisi vastaajaa koki kuuntelun auttavan osallistavassa toiminnassa, ja neljä piti yksilöllisiä haastatteluja tai pienryhmätoimintaa hyvinä keinoina.

Kuuntelulla ja keskusteluilla katsottiin tuettavan lapsen osallisuutta päivähoitossa, mutta miten lasta voisi helpommin kuulla tai miten lapsen kanssa keskustella? Lapsi ei välttämättä keskustelutai haastattelutilanteessa vastaa täysin omista lähtökohdistaan, sillä lapset olettavat aikuisten kysyvän epäaitoja kysymyksiä, joihin on olemassa vain yksi oikea vastaus. Lapsi saattaa jättää vastamatta kokiessaan, ettei tiedä oikeaa vastausta. (Karlsson 2003, 35.) Toiminnan tarkkailulla, mind mapeilla tai sadutuksella keskustelu lasten kanssa muuttuu paremmin lapset huomioivaksi. Lasten kokoukset ovat sinällään jo osallisuutta tukevaa toimintaa, ja niissä lapset pääsevät ääneen kertomaan omia mielipiteitään. Ongelmaksi voi kuitenkin muodostua muutenkin rohkeampien ja puheli-aampien lasten mielipiteiden korostuminen hitaampien tai ujompien lasten kustannuksella (myös Kiili 2007, 127). Pienryhmissä lasten toiminnan tarkkailu on helpompaa, ja niissä myös ujommat lapset saattavat saada äänensä paremmin kuuluviin. Arkiaskareita tehdessä taas korostuu lapsen osallistuminen omalla panoksellaan yhteisen tilan rakentamiseen, mutta lapsi saa toteuttaa näitä askareita aikuisen ehdoilla.

Vastaajat pitivät myös erilaisia projekteja hyvinä osallisuutta tukevinä keinoina. Tässä kyselyssä kolme vastaajaa nosti projektit yhdeksi merkittäväksi osallisuutta tukevaksi työmenetelmäksi. Eräässä päiväkodissa oli toteutettu nukkekotiprojekti, jossa lapset korjasivat vanhan, roskalaatikosta löytyneen nukkekodin uudeksi. Samassa päiväkodissa on käytössä myös projektiryhmät, joissa lapset saavat toteuttaa samanaikaisesti erilaisia omaehtoisia projekteja. Projektien, sadutuksen, ideoiden huomioinnin ja kuuntelun avulla tuetaan lapsen osallisuutta päivähoitossa, mutta osallisuutta voidaan kehittää myös tästä eteenpäin:

Lapsilta kyselimme mitä he haluaisivat, että päiväkodissa/eskarissa tehtäisiin. Kävi ilmi, että he kaipaivat enemmän pitkäkestoista leikkiä ja niinpä järjestelimme eskariin leikkinurkkauksia, joissa voi jättää leikit paikoilleen ja jatkaa myöhemmin saman päivän aikana. Samoin lapset saivat valita oman teeman. Lapset toivoivat myös oma peliviikkoa ja oma kirjaviikkoa, jotka toteutimme.

⁵ Vastausmäärät on laskettu avovastauksista, ja tästä syystä määrä on pienempi kuin kokonaisvastaajien määrä.

Lainauksessa nousee esiin se, mihin kuuntelu ja ideoiden huomioiminen parhaimmillaan johtaa. Lasten ajatuksia kuunneltiin ja heidän ehdotuksestaan toteutettiin toimintaa ja muokattiin ympäristöä toimintaa paremmin mahdollistavaksi. Tällöin osallisuuden toteutumisessa ollaan jo pitkällä: lasten ideat johtavat toimintakulttuurin muuttumiseen, ja näin lasten osallisuus vahvistuu. Peli- ja kirjaviikkojen kaltaiset tapahtumat, varsinkin lasten itse suunnittelemina, antavat myös hyvän pohjan osallisuudelle. Osallisuuden toteutuessa lapset nostetaan toimijoiksi aikuisten rinnalle ja heidän toivomuksestaan päiväkodin käytäntöjä muutetaan. Aina käytäntöjen muuttaminen ei onnistu näin helposti eikä lasten kuuntelulle ole tarpeeksi aikaa tai mahdollisuutta, mutta pienillä asioilla lapsi voidaan ottaa mukaan toiminnan toteuttamiseen.

Vaikka lähes kaikki vastaajat mainitsivat joitain osallisuutta tukevia menetelmiä tai toimintakäytäntöjä, oli kolmasosa (33 %) vastaajista sitä mieltä, ettei omassa päiväkodissa ole käytössä mitään tällaisia toimintatapoja. Vastausten jakauma on mielenkiintoinen. Vaikka osa vastaajista kertoi, ettei omassa päiväkodissa ole käytössä lasten osallisuutta tukevia työmenetelmiä, mainittiin tällaisia menetelmiä kuitenkin avovastauksissa. Osaa toimintatavoista ei ilmeisesti mielletä osallisuuteen kuuluviksi, vaan niiden katsotaan kuuluvan päiväkodin yleisiin toimintatapoihin. Tästä ei kuitenkaan voi suoraan päätellä osallisuuden itsessään kuuluvan päiväkodin rakenteisiin. Vastauksissa korostui osallisuuden arkinen puoli: osallisuus ei vielä kuulu rakenteisiin vaan on vain yksi toiminnan muoto, johon eivät edes kaikki aikuiset osallistu. Vaikka yksittäinen työntekijä harvoin voi vaikuttaa koko päiväkotia koskevien yhteisten toimintatapojen muutokseen, voi yksittäinen työntekijä olla käynnistämässä muutosta. Toimintatapoja vahvistettaessa tai muutettaessa myös henkilökunnan kesken käytävä keskustelu on tärkeää. (Puroila 2003, 41.) Työn aktiivisen kehittämisen taustalla ovat keskustelut, ja niiden puute saattaa johtaa suoraan siihen, ettei henkilökunnalla ole yhtäläisiä mahdollisuuksia käyttää osallisuutta tukevia toimintatapoja:

Emme ole keskustelleet niistä [toimintatavoista] riittävän aktiivisesti koko talon tasolla. Toisilla työntekijöillä tiedot ja taidot ovat paremmat, mutta tätä ei ole siirretty vielä riittävän hyvin koko päiväkodin käyttöön.

Käytännön työn toteutumiseen vaikuttavat suhtautumisen, asenteiden ja resurssien lisäksi myös lasten ikä ja kehitystaso. Varsinkin pienten, alle kolmevuotiaiden, lasten kohdalla vastaajat kokivat osallisuuden tukemisen olevan haasteellista ja hoidon usein jäävän perushoidon asteelle. Tästä huolimatta esimerkiksi projektien avulla myös pienten lasten osallisuus saadaan paremmin esille. Vastauksissa korostettiin pien lapsen kykyä osallisuuteen, jos aikuisten rooli tukee pienten lasten osallisuutta:

Pienten lasten kanssa on jo mahdollista toteuttaa asioita lapsia havainnoiden, keskustellen ja konkreettisin syy-seuraus tapahtumin. Tällä tavalla saadaan jo hyvä itä lapsille, jotka siirtyessään isompien ryhmään ovat saaneet hyvän toimintamallin. Lasten vastuuta on hyvä kasvattaa iän karttuessa.

Tulee huomioida! Pienemmille ja lapsille, joiden kielellinen kommunikointi ei ole vielä hyvin kehittynyttä, tulee antaa tukea jotta hekin voivat vaikuttaa toimintaan.

Lapsille tulee luoda hyvä toimintamalli, jossa lapset itse omaksuvat tiettyjä tapoja toimia, jotka tavat sitten seuraavat heitä myöhemmin. Toimintamallin pohjaksi voidaan hyvin kiteyttää osallisuuden yksi idea: lapsille luodaan pohja yhteisöllisyydestä ja omista vaikutusmahdollisuuksista, joiden päälle voi sitten rakentaa lisää, kun taidot karttuvat. Ikä on tärkeää huomioida myös siksi, että silloin toiminta ei ole lapsille liian vaativaa vaan lapsi saa onnistumisen iloa tekemisistään ja osallisuuden kokemuksistaan.

Koulutusta päiväkodin henkilöstölle kannattaa järjestää, sillä koulutuksella luodaan kaikille yhteisiä merkityksiä, sen avulla voidaan muuttaa omia toimintatapoja ja sillä vahvistetaan osallisuuden ja osallisuutta tukevan toimintakulttuurin toteutumista. Konkreettisin ja käytännönläheisin työmenetelmin osallisuus juurrutetaan osaksi päiväkotien arkea, jolloin sen lisääminen tulee mahdolliseksi. Työmenetelmiä mietittäessä on hyvä ottaa huomioon myös lasten ikä ja kehitystaso.

7 Lapsen vaikutusmahdollisuudet

Myös vaikuttaminen on yksi osa osallisuutta. Esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien julistuksessa osallisuus määritellään juuri vaikuttamisen kautta. Miten lapset voivat päivähoitossa sitten vaikuttaa itseään, ryhmäänsä tai koko päiväkotia koskeviin asioihin? Tätä tarkastellaan seuraavaksi.

Parhaiten lasten nähtiin voivan vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Vastaajista 20 prosenttia lapset voivat vaikuttaa paljon itseään koskeviin asioihin, 72 prosenttia mielestä jonkin verran ja 8 prosenttia mielestä vähän. Kukaan ei ollut sitä mieltä, etteivät lapset voisi vaikuttaa ollenkaan itseään koskeviin asioihin.

Tässä vastauksiin vaikutti päiväkodin koko. Pienissä päiväkodeissa lasten katsottiin voivan vaikuttaa itseään koskeviin asioihin hieman useammin kuin isoissa päiväkodeissa. Pienemmästä ryhmästä vastaajat katsoivat olevan hyötyä lasten vaikutusmahdollisuuksien kehittymiselle, koska siinä aikuisten on helpompaa ottaa yksittäiset lapset huomioon. Pienissä päiväkodeissa ryhmät ovat yleensä

jo valmiiksi pieniä, mutta myös isoissa päiväkodeissa pienryhmätoiminta saa kannatusta ja auttaa osallisuuden toteutumisessa.

Usein vastaajat katsoivat myös asioista päättämisen lasten keinoksi vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Osallisuus toteutuu paremmin, jos lapset saavat päättää itselleen tärkeistä asioista. Aina kuitenkin löytyy kiellettyjä asioita, ja aikuisen tehtävä on asettaa rajat. Kieltoja voidaan kuitenkin karsia minimiin, ja näin kiellot voidaan helpommin perustella. Lapset voivat myös olla mukana päättämässä kielletyistä asioista, jolloin heidät sitoutetaan paremmin myös niitä noudattamaan. Kieltojen karsiminen vaikuttaa päiväkodin arkeen, ja lapset oppivat nopeasti, mikä on kiellettyä ja mikä sallittua toimintaa.

Vastaajat katsoivat lasten vaikutusmahdollisuuksia voitavan lisätä myös sillä, että aikuiset kuuntelevat lasta ja lapsen mielipiteitä.

Mielenkiintoiseksi lasten vaikutusmahdollisuuksia koskevan kysymyksen perustelut tekee se, että niissä oli usein lähdetty siitä, miksi lapsi *ei* voi vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Sen sijaan että vastaajat olisivat tarkastelleet niitä tilanteita, joissa vaikuttaminen onnistuu, he esittelivät esteitä, jotka vähentävät vaikutusmahdollisuuksia. Vaikka lasten mielipiteitä kuunnellaan, ja tätä korostettiin, todettiin samalla päivähoidon olevan ryhmähoitoa, jossa kaikkien toiveita ei voida toteuttaa:

Lapsia kuunnellaan ja kysellään heidän mielipiteitään. Aikuinen kuitenkin päättää toiminnasta ja riippuu aikuisesta kuinka lapsi on otettu huomioon. Usein päättäminen on kuitenkin demokraattista ja tapahtuu äänestämällä jostain toiminnasta.

Lapsi saa vaikuttaa toiminnan suunnitteluun mahdollisuuksien mukaan, esimerkiksi erilaiset juhlat ja teemapäivät. Toiminta on lapsilähtöistä siinä määrin, kuin se on mahdollista ryhmähoitossa. Lapset voivat valita mieleisiään askareita päivän aikana.

Lasten kokouksissa ja jokapäiväisessä keskustelussa lapsen oma ääni ja toiveet pääsevät kuuluviin. Pienen päiväkodin etuihin kuuluu se, että lasten ääni kuuluu jokapäiväisessä toiminnassa. Tietyksi päiväkodissa on kyse ryhmähoitosta, ja demokratian sääntöihin kuuluu, että enemmistön toive toteutuu.

Osallisuus nähdään näissä vastauksissa osana demokraattista päätöksentekoa, jossa kaikkien lasten mielipiteet eivät tule toteutetuiksi mutta jossa lasten mielipiteitä kuunnellaan ja kunnioitetaan. Demokraattisen päätöksenteon kautta osallisuus kiinnittyy myös yleisesti demokraattisen yhteiskunnan perusarvoksi (Halttunen-Sommerdahl 2006, 4). Lasta itseään koskevat asiat kietoutuvat näin koko ryhmää ja päiväkotia koskeviksi asioiksi. Lasten nähdään voivan vaikuttaa siinä määrin itseään koskeviin asioihin, kuin se usean lapsen ryhmässä on mahdollista. Tällöin piiloon jää se, että aina jonkun lapsen vaikutusmahdollisuudet eivät toteudu. Kaikkien vaikutusmahdollisuudet eivät toteudu myöskään demokratiassa, mutta itseä koskevien vaikutusmahdollisuuksien tulisi säilyä demo-

kraattisen päätöksenteon ulkopuolella. Itseä koskevissa asioissa tulisi olla mahdollisuus tuoda omat mielipiteensä julki, vaikka kaikissa asioissa se ei johtaisikaan toimintaan. Päiväkodin toimintakulttuurista puuttuvat tavat kohdata yksittäisen lapsen vaikutusmahdollisuudet (ks. myös Pekki & Tamminen 2002), ja siksi on helpompi eritellä osallisuuden esteitä kuin varsinaisia vaikutusmahdollisuuksia.

Lapsen vaikuttaminen ryhmään ei vastaajien mielestä toteudu enää yhtä hyvin kuin vaikuttaminen häntä itseään koskeviin asioihin. Vastaajista 16 prosenttia oli kuitenkin sitä mieltä, että lapsi voi vaikuttaa ryhmäänsä koskeviin asioihin paljon. Suurin osa (64 %) koki vaikutusmahdollisuuksia olevan jonkin verran, ja vähän vaikutusmahdollisuuksia oli 20 prosentin mielestä. Vastaajat mielsivät vaikuttamisen eri tavoin, kuten näkyy seuraavista lainauksista:

Ryhmänä toimiminen on enemmän aikatauluista kiinni, joten siihen on vaikeampi päästä yksittäisen lapsen vaikuttamaan kuin jokaisen lapsen omiin valintoihin ja ratkaisuihin päivän aikana. Ryhmän toimintaan toki voidaan saada yksittäisiltäkin lapsilta hyviä ajatuksia ja ideoita.

Päivähoidossa on vain hyvin harvoja asioita, joita on ennalta määrätty tai "pakko" tehdä. Aikuisen ammattitaito mahdollistaa lasten huomioimisen entistä paremmin. Lasten kuuntelemisen taito (= pentusilmä) yksi tärkeä ammatillisuuden mittari! Luovuudella ja mielikuvituksella tulisi aina olla tilaa.

Siinä missä toinen kokee vaikuttamisen olevan vaikeaa, koska ulkopuolelta tulee paljon vaikuttavia tekijöitä, toinen katsoo, ettei ulkopuolelta tulevia tai ennalta määrättyjä asioita ole juuri lainkaan. Osuvasti nimetty ”pentusilmä” on luova oivallus, jolla vaikutusmahdollisuudet ja osallisuus kytkevät aikuisen ammattitaitoon. Luovuus ja mielikuvitus ovat tärkeitä kaikessa lasten kanssa tehtävässä työssä. Ne takaavat jatkuvan uudelleen oppimisen ja tuoreen suhtautumistavan taas uuteen lapseen tai lapsiryhmään. Luovat oivallukset myös parantavat yksittäisten lasten mahdollisuuksia vaikuttaa koko ryhmää koskeviin asioihin. Luovien oivallusten lisäksi lasten vaikuttaminen ryhmää koskevissa asioissa lähtee heidän kuuntelustaan ja huomioinnistaan:

Opettajat ja lastenhoitajat seuraavat lapsia ja tuntevat heidän tarpeitaan - ryhmien koko ja jäsenet yleensä päättää aikuinen pedagogisten periaatteiden mukaisesti. Lapsilla on mahdollisuus esittää tähän kuten kaikkiin muihinkin seikkoihin mielipiteensä. Mielipiteen esittäminen ja vastuun kantaminen tai seurauksen näkeminen opettaa ryhmää toimimaan seuraavalla kerralla esim. toisin. (tietenkin taustalla on koko ajan kasvattajien valvonta ja seuranta).

Yhdessä on päätetty joistain säännöistä. Mielipiteitä kuunnellaan. Kaikki eivät halua ilmaista mielipiteitään koko ryhmän kuullen vaan kertoo niistä aikuiselle. Syksyllä ja keväällä on kysytty lasten toiveita ryhmän toiminnan suhteen.

Ryhmässä keskustellaan päivittäin ja jokaisella lapsella on mahdollisuus ilmaista näkemyksensä ryhmää koskevissa asioissa.

Kun lapset ovat mukana päättämässä säännöistä, myös säännöistä kiinni pitäminen muuttuu helpommaksi. Mielenpitoon esittämisen sitominen vastuuseen antaa taas uuden ulottuvuuden vaikuttamiselle tai osallisuudelle. Vastuu säilyy aikuisella, mutta lapsi joutuu ottamaan ryhmässä vastuuta yhdessä sovitusta säännöistä ja omasta toiminnastaan. Tässä ryhmä ja yksilö kietoutuvat toisiinsa. Sekä lasta itseään että ryhmää koskevissa vaikutusmahdollisuuksissa korostettiin lasten vaikuttamisen yhteyttä kieltoihin ja sääntöihin. Säännöt ja kiellot luovat päiväkodin toimintakulttuuria, ja vastaajat pitivät niihin vaikuttamista osallisuuden kannalta merkittävänä. He korostivat lasten mahdollisuuksia vaikuttaa kieltoihin ja sääntöihin, sillä myös tällaisen vaikuttamisen ajateltiin olevan lapsen vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Lasten mukaanotto kieltoja ja sääntöjä koskevaan päätöksentekoon vaikuttaa myös päiväkodin toimintakulttuurin muodostumiseen, sillä sen kautta toimintakulttuuri muotoutuu yhteisölliseksi. Ryhmään vaikuttamisen kohdalla on oleellista huomioida jokaisen lapsen yksilölliset tavat vaikuttaa. Osallisuus toteutuu parhaiten, jos kaikki lapset saavat vaikuttaa heille ominaisella tavalla.

Vastaajien mielestä heikoiten toteutui vaikuttaminen päiväkotia koskeviin asioihin. Yli puolet (51 %) vastaajista oli sitä mieltä, että päiväkotia koskeviin asioihin lapsi voi vaikuttaa vain vähän. Kolmasosan (32 %) mielestä lapsi pystyi vaikuttamaan jonkin verran, ja muutama (4 %) oli sitä mieltä, ettei lapsi pysty vaikuttamaan päiväkotia koskeviin asioihin lainkaan. Ainoastaan kolme prosenttia vastaajista koki lasten voivan vaikuttaa päiväkotia koskeviin asioihin paljon. Näissä vastauksissa myös kysymyksen ymmärtäminen jakautui eniten. Toiset tulkitsivat päiväkotiiin vaikuttamisen rahattai resurssikysymykseksi, johon edes aikuiset eivät aina voi vaikuttaa. Samalla toiset katsoivat kysymyksen olevan enemmän päiväkodin yhteisestä toiminnasta, esimerkiksi lauluhetkestä tai retkestä. Näin myös vastauksissa tarkasteltiin asiaa hyvin eri lähtökohdista:

Päiväkodin tasolla vaikuttaminen tapahtuu varmaan enimmäkseen vanhempien kautta. Vanhemmat välittävät lapsen tuntemuksia päiväkotiiin.

Lasten ottaminen mukaan ympäristön rakentamiseen, kehittämiseen ja ylläpitämiseen. Yhteisten käytäntöjen ja toimintaohjeiden laatiminen yhteistyössä koko talon väen kanssa. Yhteiset visiot ja toiminnan päämäärät.

Ensimmäisessä esimerkissä todetaan, että vaikuttaminen tapahtuu aikuisten kesken eikä lapsella ole itsellään vaikutusmahdollisuuksia juurikaan. Vanhempien kautta vaikuttaminen on onnistuessaan hyvä keino, mutta voiko vanhempien kautta saada selville lapsen omia mielipiteitä ja ideoita? Vuorovaikutus ja osallisuus järjestyvät uudella tavalla, jos asiaa tarkastellaan lapsen näkökulmasta (Korhonen 2006, 68). Tällöin vanhempien kautta tapahtuva vaikuttaminen on mahdollista, mutta vaatii myös vanhempien oikeaa suhtautumista osallisuuteen ja lapsen ideoihin. Vastaajista hieman yli puolet (51 %) oli sitä mieltä, että vanhempien hyväksyntä on osallisuuden toteutumisen tärkein

edellytys. Tällöin ei ole enää kysymys pelkästään päiväkodin henkilöstön ja lasten välisten suhteiden järjestymisestä, vaan myös vanhempien mielipiteet on otettava huomioon.

Vanhempien kautta tapahtuvan vaikuttamisen lisäksi osallisuus toteutuu, jos lapset otetaan automaattisesti mukaan ympäristön, eli päiväkodin, rakentamiseen ja kehittämiseen. Yllä olevien esimerkkien jälkimmäisestä sitaatista ei käy ilmi, kuuluvatko ”talon väkeen” myös lapset vai vain talon aikuiset, mutta osallisuuden kannalta on merkittävää, että lapset on otettu mukaan ympäristön rakentamiseen ja varsinkin ylläpitoon. Liian usein lapset jäävät päiväkodin ylläpitämisen, kehittämisen ja rakentamisen ulkopuolelle, jolloin myöskään osallisuus ei toteudu toivotulla tavalla.

Vastauksissa tuli esiin myös eroja siinä, miten lapsen vaikutusmahdollisuudet ymmärrettiin:

Ryhmätasolla asiat ovat vielä paremmin toteutettavissa, mutta kun puhutaan koko päiväkodista, alkaa mielipiteitä olla enemmän ja yhteistä aikaa vähemmän. Pyrimme kuitenkin kuulemaan lapsia suunniteltaessa yhteisiä laulutuokioita tai juhlia tai muita yhteisiä tapahtumia.

En ihan ymmärrä kysymystä, koska kaikki asiat ovat päiväkotia koskevia asioita. Lapset eivät voi päättää henkilökunnan työvuoroja tai ketkä aikuiset työskentelevät missäkin ryhmässä. Muihin asioihin he voivat esittää toiveita ja ne huomioidaan aina kun se on toiminnallisesti mahdollista. Lapset ovat hyvin oivaltavia ja ennakkoluulottomia ehdotuksissaan.

Päiväkodissa on rutiinit ja suunniteltu ohjelma mutta joskus voimme siitä poiketa kun yhdessä keksimme jotain hauskaa kuten kävelyretki talon ympäri tai jotain muuta spontaania mutta lapset eivät aina itse osaa vaatia tai keksiä jotain uutta mikä olisi mahdollista toteuttaa turvallisesti ja ajallisesti.

Kuten ensimmäisen esimerkin vastaaja osa vastaajista koki mielipiteiden tulvan tekevän vaikuttamisen mahdottomaksi ja ajatteli siksi, että ainoastaan lauluhetket tai muu ohjattu toiminta on sellaista, johon lapset voivat vaikuttaa. Toisen esimerkin vastaajan tavoin osa puolestaan ei erotellut päiväkodin asioita muista asioista, vaan näki kaiken liittyvän kaikkeen. Lasten katsottiin olevan oivaltavia ja ennakkoluulottomia ideoissaan, mutta tästä huolimatta lasten vaikutusmahdollisuudet päiväkodissa rajoittuvat vain niihin hetkiin, joissa vaikuttaminen on toiminnallisesti mahdollista. Kolmannessa esimerkissä taas palataan takaisin ajatukseen rutiineista ja suunnitellusta ohjelmasta, joihin vaikutusmahdollisuuksia ei ole. Samalla kuitenkin nostetaan esille lasten mahdollisuuden vaikuttaa: suunnitelmista voidaan poiketa, jos siihen on mahdollisuus. Vastauksessa korostetaan kuitenkin poikkeaman turvallisuutta ja sitä, etteivät lapset osaa vaatia itselleen vaikutusmahdollisuuksia. Lasten kyky vaatimusten esittämiseen kuitenkin kasvaa, jos heille tarjoaa siihen mahdollisuuden.

Monissa vastauksissa nostettiin esille myös aika. Ajan puute estää toimintaa ja vaikeuttaa lasten vaikutusmahdollisuuksia. Tästä syystä kaikkea lapsen osallisuutta tukevaa toimintaa on mahdotonta

toteuttaa. Näistä ongelmista huolimatta päiväkotit voi myös olla joustava ja ottaa lapset paremmin huomioon, kuten seuraavista esimerkeistä käy ilmi:

Toimintasuunnitelmiin kirjataan lapsilta tulevia toiveita, mutta aikuiset kirjoittavat toimintasuunnitelmat. Uskoisin, että aikuiset huomioivat erilaiset tarpeet eri vuosina toimintasuunnitelmissaan.

Päiväkotit muuttavat muotoaan riippuen minkä ikäisiä ja tarpeisia lapsia taloon tulee.

Näissä vastauksissa nousee myös vaikutusmahdollisuuksien suhteen uudelle tasolle. Lapsen itseensä vaikuttamista ja ryhmään vaikuttamista koskeneissa vastauksissa esiin tuodut lasten vaikutusmahdollisuudet rajoittuivat käytännön toimintaan tai suunnitteluun, eivätkä lapset päässeet vaikuttamaan toimintakulttuuriin. Yllä olevissa esimerkeissä lasten nähdään pystyvän vaikuttamaan toimintakulttuurin muutoksiin automaattisesti. He ovat päiväkodin rakenteissa tärkeä lenkki, ja heidän kauttaan päiväkotit muuttavat toimintaansa ja toimintakulttuuriaan. Lapset voivat näin vaikuttaa toimintakulttuurin muutokseen, mutta voidaanko heidät ottaa mukaan päätöksentekoon?

Lapsi voidaan ilmeisen helposti ottaa mukaan päätöksentekoon, sillä 80 prosenttia vastaajista koki lasten mukaanoton helpoksi ja ainoastaan 13 prosenttia oli asiasta eri mieltä. Ristiriitoja kuitenkin syntyy esimerkiksi siitä, että lasten mielipiteillä ei suurimman osan (53 %) mielestä tunnu olevan käytännössä vaikutusta päiväkotia koskevaan yleiseen päätöksentekoon ja esimerkiksi päiväkodin piha-alueen suunnittelu, päiväkotiiin tehtävät uudet hankinnat sekä ryhmäkoot jäävät lasten vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle. Vaikutusta päätöksentekoon näki vain joka neljäs (25 %) vastaaja, ja lähes saman verran (21 %) oli myös niitä, jotka eivät osanneet vastata. Pakkaa sekoittaa vielä se, että moni vastaaja (48 %) katsoi lapsilta tulevan hyviä hyödynnettäviä ideoita, mutta samalla lähes yhtä monen (39 %) vastaajan mielestä lapsilta tulevia ideoita ei voida hyödyntää. Moni vastaaja koki myös, ettei omaan työhön juurikaan voi edes itse vaikuttaa, saati että työn ja toiminnan realiteetteihin voisivat vaikuttaa lapset:

Päätökset tehdään ylemmällä taholla!

On oikeastaan aika vähän sellaisia asioita, jotka koskevat koko päiväkotia. Usein niihin liittyy raha, ja siihen ei pysty vaikuttamaan edes aikuiset.

Erot vaikuttamisen välillä lasta itseään, ryhmää ja päiväkotia koskevissa asioissa eivät olleet niin suuria kuin voisi olettaa. Eroja syntyi siinä, kuinka moni koki vaikutusmahdollisuuksia olevan vähän tai ei ollenkaan. Tämä vaihtoehto lisääntyi sitä enemmän, mitä suuremmasta yksiköstä – lapsesta itsestään, ryhmästä tai koko päiväkodista – oli kysymys. Osallisuuden kannalta ollaan jo pitkällä, jos aikuiset miettivät lapsen mahdollisuutta vaikuttaa resursseihin. Jos vaikutusmahdollisuuksia

tarkasteltaessa puhutaan vain retkistä tai lauluhetkistä, on osallisuus vielä alkutekijöissään. Tässä mielessä vastaajat olivat vaikutusmahdollisuuksia tarkastellessaan eri tilanteissa. Toisten vastaajien päiväkodeissa lapset voivat vaikuttaa arjen pieniin asioihin, toisten päiväkodeissa taas lapset voivat vaikuttaa kaikkiin päiväkodin asioihin. Päiväkodeissa toimintakulttuurit vaihtelevat, ja vanhat toimintatavat vaikuttavat osallisuuteen. Siinä vaiheessa, kun ryhmä syntyy ja uuden yksikön toimintaa muotoillaan, on mahdollista muodostaa osallisuutta tukeva toimintakulttuuri ja näin muuttaa vallitsevia käytäntöjä ja normeja sekä parantaa lapsen mahdollisuutta vaikuttaa.

Vaikutusmahdollisuuksia siis on, ja ne otetaan päiväkodeissa jossain määrin huomioon. Samalla niitä voitaisiin myös lisätä. Vaikuttaminen on sitä helpompaa, mitä motivoituneempaa päiväkodin henkilöstö on. Eli vaikuttaminen liittyy myös suhtautumiseen ja asenteisiin, jotka puolestaan näkyvät toimintatapoina. Toimintatapoja voidaan muuttaa ottamalla lapsia mukaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Mukaan ottaminen lisää lasten mahdollisuuksia vaikuttaa ja edistää siten osallisuutta. Asiat siis kietoutuvat toisiinsa ja vahvistavat tai heikentävät osallisuuden toteutumista. Mitä enemmän lapset otetaan mukaan ja mitä enemmän heille tarjotaan vaikuttamisen välineitä, sitä paremmin osallisuus toteutuu.

8 Johtopäätökset

Kyselyyn osallistuneissa pääkaupunkiseudun päiväkodeissa osallisuuden määrittely oli moninaista eikä yhteisiä jaettuja merkityksiä löytynyt. Usein edelleen osallisuus määriteltiin osallistumiseksi, aktiiviseksi tekemiseksi. Suurimman osan mielestä osallisuus määrittyy aikuisen työvälineeksi, ja tämän takia siitä on myös helppo luopua. Osallisuuden käsite yhdistetään myös voimakkaasti lapsikeskeisyyteen tai lapsilähtöisyyteen, ja sitä tarkastellaan tästä näkökulmasta. Näin ymmärrettynä osallisuus on vain vanhalle asialle annettu uusi nimi. Tällöin osallisuudesta kuitenkin unohtuu sen yhteisöllinen luonne, johon kuuluu se, että aikuiset ja lapset ovat tasavertaisia toimijoita päiväkodissa.

Osallisuus saa päiväkodin henkilöstön keskuudessa osakseen myös painolastia, joka ei siihen kuulu. Osallisuuteen liitetään helposti vapaa kasvatus ja aikuisuudesta luopuminen sekä yksilöllisyyden korostus. Tärkeää osallisuuden käsitteen ja sitä tukevien toimintatapojen kannalta onkin kehittää yhteinen määritelmä osallisuudelle. Tätä kautta turhasta painolastista päästään eroon ja osallisuus-

desta tulee paremmin tunnettu käsite. Kuten jo aiemmin mainittiin, osallisuus määrittyy päiväko-
deissa vastausten perusteella seuraavasti:

*Osallisuus on yhteisöllinen toimintatapa, jossa lapsi omien kykyjensä mukaan saa osallistua ar-
kiaskareisiin, jossa häntä kuullaan ja hänen vaikutusmahdollisuuksiaan tuetaan ja jossa hän on
mukana luomassa päiväkodin toimintakäytäntöjä ja oppimisen polkuja.*

Näin määriteltynä osallisuuteen voidaan sisällyttää aktiivinen oppiminen, eheytetty esiopetus, peda-
goginen dokumentointi, sadutus ja monet muut osallisuutta tukevat toimintatavat ja -käytännöt. Täs-
tä määrittelytavasta jää kuitenkin puuttumaan muutama osallisuuden kannalta merkittävä tekijä.
Siinä jää huomiotta se, että osallisuus voi olla myöskin pelkkää olemista ilman aktiivista osallistumista.
Osallisuus pitää jo itsessään sisällään osallistumisen, mutta osallistua voi olematta osallinen. Sa-
moin määritelmästä puuttuu osallisuuden ylätaso, jossa lapset saavat olla mukana myös päiväkotia
koskevien suurten linjojen kehittämisessä ja suunnittelussa. Jos nämä tekijät otetaan huomioon,
osallisuuden voi määritellä

*yhteisölliseksi vertaiskulttuuriksi, jossa lapsella on tunne yhteisöön kuulumisesta ja jossa hän saa
osallistua omien kykyjensä ja halujensa mukaan, jossa häntä kuullaan ja hänen vaikutusmahdolti-
suuksiaan tuetaan ja jossa hän on mukana luomassa päiväkotia, sen toimintakäytäntöjä sekä oppi-
misen polkuja.*

Yhteinen määritelmä siis karsii osallisuudesta turhaa painolastia. Osallisuuden voidaan ajatella yh-
distävän lapsikeskeisen, lapsilähtöisen ja aikuiskeskeisen ajattelutavan ja tekevän näistä ajatteluta-
voista yhteisöllistä toimintaa. Yhteisöllisyys muodostuu yhteisön kaikkien jäsenten kesken ja luo
uudet yhteiset tavat toimia. Samalla se hylkää vanhat normit ja säännöt ja luo uuden toimintakult-
tuurin. (Kinos 2001, 33; ks. myös Lash 1995.)

Osallisuuden määrittelytavat kumpuavat osallisuuteen suhtautumisesta. Osallisuuteen suhtautumi-
seen taas vaikuttavat aikuisten asenne, päiväkodin resurssit, lasten ikä ja kehitystaso, päiväkodin
toimintakulttuuri sekä lasten vaikutusmahdollisuudet. Osallisuuteen suhtautuminen jakaantui vasta-
uksissa arvosidonnaiseen, byrokraattiseen ja käytännölliseen suhtautumistapaan, joista käytännöllisi-
nen suhtautumistapa korostui. Käytännöllisesti suhtautuvat tunsivat osallisuus-käsitteen ja kokivat
sen tärkeäksi osaksi päivähoitoa. He eivät kuitenkaan kokeneet voivansa toteuttaa osallisuutta käy-
tännössä siinä määrin, kuin haluaisivat. Tämän vuoksi osallisuus jää edelleen suurimmassa osassa

pääkaupunkiseudun päiväkoteja periaatteelliselle tasolle ja sen mahdollisuudet käytännön työssä vähälle huomiolle.

Suhtautumisen voi olettaa muuttuvan yhteisen määrittelyn ja käytännön työmenetelmien kautta. Työmenetelmiä ja uusia toimintatapoja kehittämällä osallisuus voi muotoutua kiinteäksi osaksi päivähoitoa. Parhaiten uusia menetelmiä ja toimintatapoja voidaan kehittää ja juurruttaa tarjoamalla päivähoidon henkilöstölle sopivaa koulutusta, jossa otetaan huomioon käytännönläheisyys, sijaisten saatavuus sekä koulutuksen ajankohta.

Määrittelyn ja suhtautumisen kautta lasten vaikutusmahdollisuuksia voidaan parantaa. Vaikutusmahdollisuuksia nähtiin olevan jonkin verran lapsia itseään koskevissa asioissa, mutta mahdollisuudet vaikuttaa pienenevät vastaajien mielestä sitä mukaa mitä isommista asioista ja yksiköistä on kysymys. Tällöin lasten osallisuus jää puolitiehen: se toteutuu hyvin silloin kun asiat ovat pieniä arjen asioita, mutta unohtuu suuria linjoja mietittäessä. Vaikutusmahdollisuuksissa korostuvat myös lasten ikä ja kehitystaso; vaikutusmahdollisuuksien tulee kasvaa lasten mukana. Viime kädessä vastuu säilyy aina aikuisilla eikä lasten tarvitse kantaa huolta päätöstensä vaikutuksista kehitystasoaan vastaamattomalla tavalla (myös Kiili 2007). Vaikutusmahdollisuudet kasvavat osallisuuden myötä silloin kun toimintakulttuuri muotoutuu uudella tavalla.

Usein uusien työmenetelmien käyttöönoton vaikeuden takana ovat arjen paineet työpaikalla. Uusia työmenetelmiä ei oteta käyttöön, jos niiden sisäistämiseen ei jää aikaa (Karlsson 2003, 2005). Tästä huolimatta aikuiset kuitenkin usein muuttavat käsitystään osallisuudesta, jos heille tarjoaa konkreettisia keinoja kokeilla uusia toimintatapoja (Karlsson 2000, 176; Karlsson 2005, 48). Jos osallisuus koetaan merkittäväksi asiaksi päivähoidossa, kannattaa osallisuutta tukeviin käytännönläheisiin toimintatapoihin panostaa.

Hyviä käytännönläheisiä toimintatapoja osallisuuden lisäämiseksi ovat esimerkiksi sadutus, erilaiset lasten ideoista lähtevät ja lasten toteuttamat projektit, lasten kuuntelu ja ottaminen mukaan arkiaskareisiin sekä lasten kokoukset. Näiden toimintatapojen avulla voidaan päästä osallisuutta tukevaan toimintaan vielä nykyistä useammassa päiväkodissa.

Osallisuutta tukevat toimintatavat voidaan jakaa kolmeen eri tasoon. Alimmalla tasolla osallisuus toteutuu pienissä asioissa, kuten arkiaskareissa ja lasten ajatusten kuuntelussa. Seuraavalle tasolle siirryttäessä tietoja lasten kiinnostuksen kohteista voi hyödyntää käytännön työssä erilaisten projek-

tien kautta. Tällä tasolla osallisuus kattaa jo hyvin päiväkodin toimintakentän ja sitä toteutetaan kaikessa toiminnassa. Ylimmälle tasolle päästään, jos lasten kokousten anti siirtyy päiväkodin resursseista ja toimintatavoista päättävien henkilöiden tietoon ja käynnistää tätä kautta toimintaa tai muutoksia. Usein tässä törmätään kuitenkin käytännön toimintatapojen vierauteen. Lapsille suunnattua toimintaa suunnitellaan edelleen liian usein aikuisten ideoiden turvin ja lasten ideoiden toteutuminen on kiinni yksittäisistä toimintaan sitoutuneista aikuisista (ks. myös Kiili 2007). Lasten kokousten ideat ja suunnitelmat eivät käytännössä johda toimintaa eteenpäin. Aikuisten asenteiden ja suhtautumisen muuttuminen parantaa lasten osallisuutta sekä päivähoitossa että yhteiskunnassa yleisemmin. Voidaan myös ajatella, että osallisista lapsista kasvaa osallisia aikuisia. Osallisuuden polku (Kronqvist 2006, 181), joka alkaa päiväkodin yhteisöllisestä vertaiskulttuurista, johtaa eri tasojen kautta demokraattiseen ja osalliseen aikuisuuteen. Tämä vaatii toteutuakseen kuitenkin aikuisten oikeanlaisen asenteen ja suhtautumisen osallisuuteen.

Osallisuutta myös edelleen kritisoidaan siitä, että siinä ei anneta lapsen olla lapsi, vaan pakotetaan lapsi päättämään aikuisille kuuluvista asioista. Usein aikuiset haluavat lasten parasta, mutta lapsia ei nähdä osaavina yksilöinä, jotka voidaan ottaa mukaan toiminnan suunnitteluun, vaan he ovat aikuisten toiminnan kohteita. Ristiriita johtuu pitkät perinteet omaavasta toimintakulttuurista, jossa lapsia on kasvatettu tulevaisuutta varten. Ongelmana on ollut löytää konkreettisia tapoja toimia toisin. (Karlsson 2000, 182.) Konkreettisia tapoja on kuitenkin löydettävissä, kuten aiemmasta on käynyt ilmi, ja osallisuudesta saattaa tulla osa entistä useamman päiväkodin toimintakulttuuria.

Kysymys osallisuudesta muotoutuu edelleen kysymykseksi vallasta. Vaikka vain viisi prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että lapsille annetaan liikaa valtaa päiväkotia koskevissa asioissa, oli neljäsosa sitä mieltä, ettei lasten kanssa voida jakaa valtaa tai vastuuta. Symbolista valtaa käyttävät siis edelleen päiväkodin rakenteissa aikuiset. Tästä rakenteesta, ja vallasta, luovuttaessa tai sitä muutettaessa myös osallisuus mahdollistuu. Osallisuuden mahdollisuusrakenne luo toimintaedellytyksiä osallisuudelle (Kiili 2007) ja rakentaa osallisuutta tukevaa toimintakulttuuria. Osallisuuden mahdollisuusrakenne tarjoaa aikuisille mahdollisuuden vaikuttaa rakenteisiin ja toimintamalleihin niin, että lasten ideat nostetaan aikuisten ideoiden kanssa samalle tasolle. Tällainen toimintakulttuuri on tarpeen, sillä lähes kaikki (92 %) vastaajista kokivat osallisuuden parantavan päivähoiton laatua. Toimintakulttuuria, mahdollisuusrakennetta tai aikuisten lapsikäsitteiden muutosta (Karlsson 2000) tärkeämpää osallisuuden kannalta on sitä tukevien käytännön toimintatapojen yleistyminen. Niiden kautta toteutuva lapsen osallisuus muuttaa myös aikuisten käsitystä lapsista ja osallisuudesta.

Aiempien tutkimusten valossa (esimerkiksi Pekki & Tamminen 2002) lasten yksilölliset vaikutusmahdollisuudet päivähoitossa toteutuvat huonosti, ja niin voi sanoa edelleen myös tämän tutkimuksen valossa. Yksilöllisyyden korostus, aikuisuudesta luopuminen tai vapaa kasvatus eivät kuitenkaan liity osallisuuteen. Osallisuus on yhteisöllinen toimintakulttuuri, jossa kaikilla, lapsilla, vanhemmilla ja päiväkodin henkilöstöllä, on mahdollisuus saada äänensä kuuluviin. Tämän tutkimuksen valossa osallisuus on yhteisöllistä ja kurkistaa aikuis- ja lapsilähtöisen keskustelun yli ja taakse ja tuo esille uusia näkökulmia ja toimintamalleja.

Kaiken kaikkiaan osallisuuden määrittely on tarpeellista päivähoiton henkilökunnan keskuudessa, jotta käsite saa yhteisen, jaetun merkityksen. Osallisuuden toteutumisen kannalta määrittelyäkin tärkeämpää on aikuisten suhtautuminen lasten osallisuuteen sekä symbolisesta vallasta luopuminen. Osallisuutta voidaan lisätä parantamalla lasten vaikutusmahdollisuuksia, jotka vielä tällä hetkellä toteutuvat heikosti. Parhaiten tähän lopputulokseen päästään luomalla toimintakulttuuri, jossa lapsen osallisuus on sisäänrakennettuna. Päiväkodin hierarkkiset rakenteet muuttuvat osallisuuden myötä, ja lapset nousevat aikuisten rinnalle päiväkodin toimijoina. Koulutus ja hyvät, käytännölliset toimintatavat ovat avain tähän toimintakulttuurin muutokseen. Vaikka lasten osallisuutta toteutettaisiin koko yhteiskunnan tasolla entistä enemmän, se ei tarkoita lapsuudesta luopumista. Osallisuus ei kaada lasten niskaan aikuisille kuuluvia ongelmia tai vaadi lapsia osallistumaan aikuisten asioihin vaan korostaa lasten oman maailman tuottamien ideoiden merkitystä ja sitä, että lasten ideat ovat usein luovia ja käyttökelpoisia.

Lasten osallisuutta voidaan päiväkodeissa edelleen lisätä. Lisääminen vaatii osallisuuden yhteisen määrittelyn, suhtautumisen muutoksen, uuden toimintakulttuurin ja käytännöllisten työmenetelmien löytymistä. Vaikka osallisuuteen liittyy edelleen jossain määrin ongelmia ja sitä on varaa parantaa, löytyy päiväkodeista jo nyt paljon sellaisia käytäntöjä ja paljon sellaista osaamista, joita lisäämällä lapsen osallisuus voi saada vieläkin suuremman osan päiväkotien arkisista toimintatavoista.

Lähteet

Alanen, Leena (1992): Modern childhood? Exploring the "Child Question" in sociology. Kasvatustieteiden laitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 50. Jyväskylä.

Eskelinen, Juha & Kinnunen, Petri (2001): Lapsuuden loppu vai uusi lapsuus. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsuuden hyvinvointi, yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Pelastakaa Lapset – Rädda Barnen, 10–19.

Giddens, Anthony (1984): The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration. Cambridge: Polity Press.

Halttunen-Sommardahl, Riitta (2006): Vanhempien osallistuminen lasten päivähoidossa. Pilottialueina Ala-Malmi ja Arabianranta–Toukola. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2006:2.

Hujala, Eeva, Puroila, Anna-Maija, Parrila-Haapakoski, Sanna & Nivala, Veijo (1998): Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatus 90 Oy. Oulu: Gummerrus.

Hännikäinen, Maritta & Rasku-Puttonen, Helena (2006): Johdanto: Päiväkoti ja koulu vuorovaikutuksellisinä yhteisöinä. Teoksessa Karila, Kirsti, Alasuutari, Maarit, Hännikäinen, Maritta, Nummenmaa, Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Gummerrus, 11–16.

Ikola-Norrbacka, Rinna (2004): Päivähoito – kuntien kilpailuvaltti? Tutkimus lasten päivähoidosta vuosina 1996–2003. KuntaSuomi 2004 – tutkimuksia nro 46. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Ikonen, Merja (2006): Lasten vuorovaikutus ja leikki yhteisöllisyyden rakentajana. Teoksessa Karila, Kirsti, Alasuutari, Maarit, Hännikäinen, Maritta, Nummenmaa, Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Gummerrus, 149–165.

Kalliomaa, Milla (2005): Lukijalle. Teoksessa Stenius, Tuula & Karlsson, Liisa (toim.) Yhdessä lasten kanssa – seikkailu osallisuuteen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojelu Liitto 5.

Karila, Kirsti (2006): Kasvatuskumppanuus vuorovaikutussuhteena. Teoksessa Karila, Kirsti & Alasuutari, Maarit & Hännikäinen, Maritta & Nummenmaa, Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Gummerrus, 91–110.

Karila, Kirsti, Alasuutari, Maarit, Hännikäinen, Maritta, Nummenmaa, Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (2006): Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Gummerrus.

Karlsson, Liisa (2000): Lapsille puheenvuoro, ammattikäytännön perinteet murroksessa. Helsinki: Oy Edita Ab.

Karlsson Liisa (2003): Sadutus avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kiili, Johanna (1998): Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina. Raportti hyvinvointi-indikaattoreiden kehittämisestä. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen yhteiskuntapolitiikan työpapereita n:o. 105. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kiili, Johanna (2007): Lasten osallistuminen. Janus 2:2007.

Kinos, Jarmo (2001): Lapsilähtöinen varhaiskasvatus. Teoksessa Hujala, Eeva (toim.) Puheenvuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta. Varhaiskasvatus 90 Oy. Oulu: Gummerrus, 2–58.

Korhonen, Merja (2006): Sukupolven merkitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Karila, Kirsti & Alasuutari, Maarit, Hännikäinen, Maritta, Nummenmaa, Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Gummerrus, 51–69.

Kronqvist, Eeva-Liisa (2006): Pienten lasten yhteistoiminta ja sen sosiaalinen dynamiikka. Teoksessa Karila, Kirsti, Alasuutari, Maarit, Hännikäinen, Maritta, Nummenmaa, Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Gummerrus, 166–182.

Lash, Scott (1995): Refleksiivisyys ja sen vastinparit. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott (toim.) Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Tampere: Vastapaino, 153–235.

Lehtinen, Anja-Riitta (2000): Lasten kesken, lapset toimijoina päiväkodissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Louhimaa, Eila (2002): Luonnon sosiaalinen konstruointi, ympäristödiskurssit ja ympäristöön orientoiva kasvatus. Tutkimus institutionaalisen ympäristökasvatuksen yhteiskunnallisista rakennesehdoista ja kulttuuristen mahdollisuuksien kentistä. Oulu: Oulun yliopisto. Oulun yliopiston julkaisema elektroninen julkaisu: <http://herkules oulu fi/isbn9514268350/html/index.html>.

Moilanen, Pentti & Rähkä, Pekka (2001): Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: Gummerrus, 44–67.

Mokka, Roope & Neuvonen, Aleks (2006): Yksilön ääni. Hyvinvointivaltio yhteisöjen ajalla. Sitran raportteja 69. Helsinki: Sitra.

Morrow, Virginia (1994): Responsible Children? Aspects of Children's Work and Employment Outside School in Contemporary UK. Teoksessa Mayall, Berry (toim.) Children's Childhoods Observed and Experienced. Lontoo ja Washington: The Falmer Press, 128–143.

Oranen, Mikko (2007): Mitä mieltä!/? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. STM Lastensuojelun kehittämisohjelman osahankkeen raportti 31.1.2007.

Pekki, Anu & Tamminen, Tuula (2002): Lapsen ehdoilla. Kunnallisalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut nro 33. Tampere: Kunnallisalan kehittämissäätiö.

Puroila, Anna-Maija (2003): Päiväkotiarjen rikkaus. Varhaiskasvatus 90 Oy. Oulu: Gummerrus.

Satka, Mirja & Moilanen, Johanna (2004): Lasten mukaan ottamisen ja poissulkemisen paikat – suomalaisten sukupolvisuhteiden siirtymät ja lasten asema. Teoksessa Helne, Tuula & Hänninen Sakari & Karjalainen, Jouko (toim.) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 125–148.

Stenius, Tuula & Karlsson, Liisa (2005): Yhdessä lasten kanssa – seikkailu osallisuuteen. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojelu Liitto.

Strandell, Harriet (1994): Sociala mötesplatser för barn. Aktivitetsprofiler och förhandlingskulturer på daghem. Helsinki: Gaudeamus.

Vilèn, Marika, Vihunen, Riitta, Vartiainen, Jari, Sivèn, Tuula, Neuvonen, Sohvi & Kurvinen, Auli (2006): Lapsuus, erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY.

Vornanen, Riitta (2001): Lasten hyvinvointi. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) Lapsuuden hyvinvointi, yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Pelastakaa Lapset – Rädda Barnen, 20–39.

YK:n lapsen oikeuksien julistus: www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_julistus.

Liite 1.

Kysely liittyen lapsen osallisuuteen

Tällä kyselyllä kartoitetaan lapsen osallisuuden nykytilannetta pääkaupunkiseudun päiväkodeissa.

Kunta

- Espoo
- Helsinki
- Kauniainen
- Vantaa

Oletteko,

- yksikön johtaja
- lastentarhanopettaja
- hallinnollinen johtaja

Kuinka kauan olette työskennellyt päiväkodissa?

- alle 5 vuotta
- 5-10 vuotta
- 11-20 vuotta
- yli 20 vuotta

Kuinka paljon päiväkodissanne on lapsia?

Mitä mielestänne lapsen osallisuus on päivähoidossa tällä hetkellä?

Miten mielestänne lapsen osallisuus toteutuu päivähoidossa tällä hetkellä?

hyvin	melko hyvin	melko huonosti	huonosti
☐	☐	☐	☐

Perustelkaa vastauksenne

Miten lapsen ikä ja ja kehitystaso tulisi huomioida osallisuutta toteutettaessa?

Näettekö lapsen osallisuuden lisäämisen tärkeänä?

erittäin tärkeänä	melko tärkeänä	jossain määrin tärkeänä	ei ollen- kaan tärkeänä
☐	☐	☐	☐

Seuraavat kysymykset koskevat erityisesti omaa päiväkotianne.

Onko "lapsen osallisuus" kirjattu jollakin tavoin yksikkönne suunnitelmaan/strategiaan (esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelmaan, toimintasuunnitelmaan)?

- kyllä
 ei

Voiko lapsi mielestänne vaikuttaa päiväkodissanne itseään koskeviin asioihin?

paljon	jonkin verran	vähän	ei ollen- kaan
☐	☐	☐	☐

Perustelkaa vastauksenne

Voiko lapsi mielestänne vaikuttaa päiväkodissanne ryhmäänsä koskeviin asioihin?

paljon	jonkin verran	vähän	ei ollen- kaan
☐	☐	☐	☐

Perustelkaa vastauksenne

Voiko lapsi mielestänne vaikuttaa päiväkodissanne päiväkotia koskeviin asioihin?

paljon	jonkin verran	vähän	ei ollen- kaan
☐	☐	☐	☐

Perustelkaa vastauksenne.

Onko päiväkodissanne käytössä lapsen osallisuuden liittyviä työmenetelmiä tai hyviä käytäntöjä?

kyllä
 ei

Millaisia lapsen osallisuuden liittyviä työmenetelmiä tai hyviä käytäntöjä päiväkodissanne on?

Onko päiväkodissanne ollut tai onko suunnitteilla erityisiä lapsen osallisuuden (esimerkiksi osallistamiseen tai vaikuttamiseen) liittyviä projekteja?

kyllä
 ei

Millaisia lapsen osallisuuden liittyviä projekteja päiväkodissanne on ollut tai on suunnitteilla?

Onko henkilökunta saanut päiväkodissanne lapsen osallisuuteen liittyvää koulutusta viimeisten 5 vuoden aikana?

- kyllä
 ei

Millaista koulutus on ollut ja mitkä henkilöstöryhmät ovat siihen osallistuneet?

Kaipaisitteko lisää lapsen osallisuuteen liittyvää koulutusta?

- kyllä
 ei

Millaista koulutusta kaipaisitte lisää?

Mikä mielestänne saattaa estää henkilökunnan osallistumisen koulutukseen/täydennyskoulutukseen? Voitte valita useamman vastausvaihtoehdon.

- aikapula
 sijaisten huono saatavuus
 koulutusta on tarjolla liian vähän
 sopivan koulutuksen puute
 koulutukseen on varattu liian vähän rahaa
 työntekijöiden vähäinen koulutusinto
 Jokin muu, mikä _____

Arvioikaa seuraavia väittämiä. Oletteko väittämien kanssa täysin samaa mieltä, joksseenkin samaa mieltä, joksseenkin eri mieltä vai täysin eri mieltä.

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	En osaa sanoa	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
Osallisuus on lapsen oikeus, jota aikuisen on tuettava.	☐	☐	☐	☐	☐
Ei ole lapsen kehityksen kannalta hyvä ottaa häntä	☐	☐	☐	☐	☐

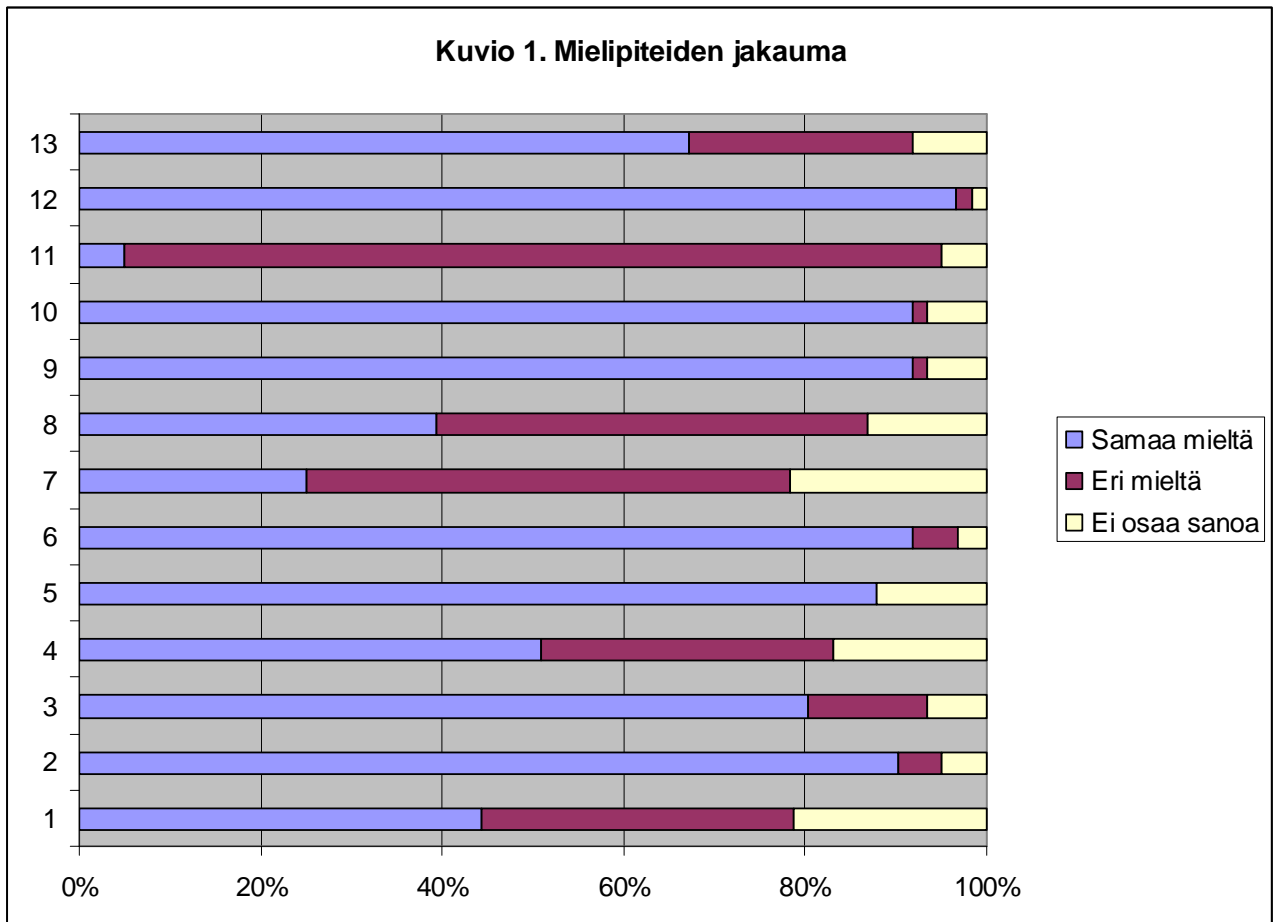
mukaan päätöksentekoon.					
Lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta.	()	()	()	()	()
Osallisuus ei ole hyväksi lapsen perusturvalle.	()	()	()	()	()
Päiväkodissamme lasta tuetaan ilmaisemaan mielipiteensä.	()	()	()	()	()
Lapsen osallisuuden tukeminen vaatii henkilökunnalta entistä suurempia panostuksia.	()	()	()	()	()
Osallisuus antaa lapselle liikaa valtaa.	()	()	()	()	()
Osallisuudessa on kyse siitä, että lapsi saa päättää kaikesta.	()	()	()	()	()
Lapset on helppo ottaa mukaan päätöksentekoon.	()	()	()	()	()
Lapsen osallisuus parantaa päivähoidon laatua.	()	()	()	()	()
Toimintatapoja voi muuttaa osallisuutta tukeviksi.	()	()	()	()	()
Osallisuus on tärkeää ja arvokasta lapselle.	()	()	()	()	()
Lapsilla on liikaa vaikutusvaltaa päiväkotimme toimintatapoihin.	()	()	()	()	()
Muiden työntekijöiden esimerkki osallisuudesta auttaa muuttamaan omia toimintatapoja.	()	()	()	()	()
Osallisuus voi olla muutakin kuin aktiivista osallistumisista.	()	()	()	()	()
Aikuisen tehtävä on turvata kaikille lapsille samanlai-	()	()	()	()	()

nen mahdollisuus tulla kuulluksi.					
Päiväkodissamme lasta tuetaan ilmaiseen mielipiteensä.	()	()	()	()	()
Tytöt ovat poikia aktiivisempia osallistumaan.	()	()	()	()	()
Lapsilta saadaan hyviä ideoita mutta niitä ei usein voida toteuttaa.	()	()	()	()	()
Osallisuus lisää lasten turvattu- muutta.	()	()	()	()	()
Lasten mielipiteillä ei ole vaikutusta päiväkotia koskevaan yleiseen päätöksentekoon.	()	()	()	()	()
Päiväohjelman suunnittelun voi tehdä yhdessä lasten kanssa.	()	()	()	()	()
Lapselle kokemus, että on osa ryhmää on osallistumista tärkeämpää.	()	()	()	()	()
Lapsen osallisuus johtaa parempiin käytäntöihin päivä- hoidossa.	()	()	()	()	()
Lapsen osallisuus tukee päiväkodin varhaiskasvatuksen tavoitteita.	()	()	()	()	()
Vanhempien hyväksyntä lapsen osallisuudesta on osallisuuden tärkein mahdollistaja.	()	()	()	()	()
Päiväkodissamme suunnittelua voisi tehdä nykyistä enemmän lasten kanssa.	()	()	()	()	()

Mitä muuta haluaisitte tuoda esiin?

KIITOKSIA VASTAUKSISTANNE JA HYVÄÄ KESÄN ODOTUSTA!

Liite 2.

Kuvio 1. Väittämien selitykset:

- 1 Lapselle kokemus, että on osa ryhmää, on osallistumista tärkeämpää
- 2 Päiväkodissamme suunnittelua voisi tehdä nykyistä enemmän lasten kanssa
- 3 Lapset on helppo ottaa mukaan päätöksentekoon
- 4 Vanhempien hyväksyntä lapsen osallisuudesta on osallisuuden tärkein mahdollistaja
- 5 Lapsen osallisuus johtaa parempiin käytäntöihin päivähoitossa
- 6 Päiväohjelman suunnittelun voi tehdä yhdessä lasten kanssa
- 7 Lasten mielipiteillä ei ole vaikutusta päiväkotia koskevaan yleiseen päätöksentekoon
- 8 Lapsilta saadaan hyviä ideoita, mutta niitä ei usein voida toteuttaa
- 9 Osallisuus voi olla muutakin kuin aktiivista osallistumista
- 10 Lapsen osallisuus parantaa päivähoiton laatua
- 11 Osallisuus antaa lapselle liikaa valtaa
- 12 Muiden työntekijöiden esimerkki osallisuudesta auttaa muuttamaan omia toimintatapoja
- 13 Lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta